

Forest Stewardship Council®

Lietuvos nacionalinis FSC miškų valdymo standartas

Nuotraukos Aido Pivoriūno. Iš kairės į dešinę: pušynas Kaišiadoryse, Buktos juodalksniai ir Punios šilo ąžuolynas.

Pavadinimas	Lietuvos nacionalinis FSC miškų valdymo standartas
Dokumento kodas:	FSC-STD-LTU-01-2020
Statusas:	Patvirtinta
Geografinė vietovė:	Lietuvos Respublika
Miško tipas:	Visi miško tipai ir dydžiai
Patvirtino:	Politikos ir standartų komitetas (Policy and Standards Committee, PSC)
Rengėjas:	Lietuvos nacionalinio FSC miškų valdymo standarto rengimo darbo grupė
Pateikimo data:	2019 m. rugpjūčio 24 d.
Pavirtinimo data:	2020 m. rugpjūčio 31 d.
Įsigaliojimo data:	2021 m. sausio 1 d.
Galiojimo laikotarpis:	Penkeri metai nuo įsigaliojimo dienos
FSC kontaktinis asmuo Lietuvoje:	Aidas Pivoriūnas, Projektų ir suinteresuotųjų šalių vadovas Baltijos šalyse a.pivoriunas@lt.fsc.org
FSC politikos ir standartų departamento kontaktiniai duomenys:	FSC International Center Policy and Standards Unit Adenauerallee 134 53113 Bona, Vokietija Tel. +49 228 367 660 Faks. +49 228 367 6665 El. p. psu@fsc.org

© 2019 Forest Stewardship Council, A.C. Visos teisės saugomos.

Jokia šio autorių teisių saugomo leidinio dalis negali būti atgaminama ar kopijuojama jokia forma ir jokiais grafinėmis, elektroninėmis ar mechaninėmis priemonėmis, įskaitant fotografinį kopijavimą, įrašymą ar laikymą informacijos paieškos sistemoje, be raštiško leidėjo sutikimo.

Forest Stewardship Council® (FSC) yra nepriklausoma ne pelno nevyriausybė organizacija, kuri skatina aplinką tausojantį, socialiai atsakingą ir ekonomiškai perspektyvų miškų ūkį visame pasaulyje.

FSC vizija: tikroji miškų vertė – pripažinta ir neatsiejama visuomenės dalis visame pasaulyje.

FSC yra pagrindinis geresnio miškų valdymo ir rinkos pokyčių katalizatorius bei jėga, užtikrinanti, kad pasaulinis miško ūkis vystytųsi tvaraus naudojimo, išsaugojimo, atkūrimo ir pagarbos visiems linkme.

Turinys

- 1. Pratarinė**
 - 1.1. FSC
 - 1.2. Nacionalinis biuras (Standarto rengimo darbo grupė)
- 2. Įžanga**
 - 2.1. Standarto paskirtis
 - 2.2. Standarto taikymo apimtis
- 3. Standarto redakcija**
- 4. Kontekstas**
 - 4.1. Miškų ištekliai
 - 4.2. Miškų nuosavybė
 - 4.3. Standarto rengimo darbo grupė ir konsultantai
- 5. Aktualūs dokumentai**
- 6. Pastaba dėl rodiklių taikymo**
- 7. Principai, kriterijai ir nacionaliniai rodikliai**
- 8. Miškų valdymo standarto priedai**
- 9. Terminų žodynėlis**

1. Pratarinė

1.1. FSC

Miškų valdymo taryba FSC (Forest Stewardship Council A.C.) buvo įsteigta 1993 m. po Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijos (1992 m. Rio de Žaneire įvykusio Žemės susitikimo), siekiant skatinti aplinką tausojantį, socialiniu požiūriu naudingą ir ekonomiškai perspektyvų miškų valdymą visame pasaulyje.

Aplinką tausojančios priemonės užtikrina, kad gaminant medienos ir nemedieninius produktus bei teikiant ekosistemines paslaugas būtų palaikoma miškų biologinė įvairovė, produktyvumas ir ekologiniai procesai. Socialiniu požiūriu naudingas miškų valdymas padeda tiek vietos gyventojams, tiek visai visuomenei naudotis ilgalaikiais privalumais bei skatina vietos gyventojus išsaugoti miško išteklius ir laikytis ilgalaikių miškotvarkos planų. Ekonomiškai perspektyvus miškų valdymas reiškia, kad miškininkystės veikla yra struktūrizuota ir organizuojama taip, kad būtų pakankamai pelninga, tačiau finansinis pelnas nebūtų gaunamas miško išteklių, ekosistemos ar paveiktų bendruomenių sąskaita. Įtampą tarp poreikio generuoti tinkamą finansinę grąžą ir atsakingos miškininkystės veiklos principų galima sumažinti stengiantis parduoti visą miško produktų ir paslaugų spektrą už didžiausią jų vertę (FSC A.C. įstatai, patvirtinti 1994 m. rugsėjo mėn.; naujausia redakcija – 2011 m. birželio mėn.).

FSC yra tarptautinė organizacija, siūlanti savanoriškos akreditacijos ir nepriklausomo trečiųjų šalių sertifikavimo sistemą. Ši sistema leidžia sertifikatų turėtojams prekiauti savo produkcija ir teikti paslaugas, laikantis aplinką tausojančio, socialiniu požiūriu naudingo ir ekonomiškai perspektyvaus miškų valdymo principų. FSC taip pat nustato FSC valdymo standartų, pagrįstų FSC principais ir kriterijais, rengimo ir tvirtinimo standartus. Be to, FSC nustato atitikties vertinimo įstaigų (dar vadinamų sertifikavimo įstaigomis) akreditavimo standartus, kurie patvirtina atitiktį FSC standartams. Remdamasi šiais standartais, FSC siūlo organizacijoms, siekiančioms parduoti savo gaminius kaip FSC sertifikuotą produkciją, sertifikavimo sistemą.

1.2. Nacionalinis biuras (Standarto rengimo darbo grupė)

Pirmoji vieša konsultacija dėl standarto projekto vyko 2018 m. rugsėjo 28 d. – lapkričio 30 d., antroji – 2019 m. vasario 20 d. – balandžio 20 d.

Standartas buvo praktiškai išbandytas po antrosios viešos konsultacijos valstybiniuose ir privačiuose miškuose keturiose skirtingo miško tipo ir (arba) miško darbų masto vietose. Praktinį išbandymą 2019 m. gegužės–birželio mėn. Trakų rajone atliko FSC akredituota sertifikavimo įstaiga.

2019 m. liepos 26 d. darbo grupė rekomendavo moderatoriui pateikti standartą įvertinti FSC tarptautinio biuro Veiklos ir standartų skyriui (Performance and Standards Unit, PSU).

Darbo grupės moderatorius ir šio standarto redaktorius – Lic. PhD. Aidas Pivoriūnas.

Standartas buvo pateiktas įvertinti PSU 2019 m. rugpjūčio 24 d.

2. Įžanga

2.1. Standarto paskirtis

Lietuvos nacionaliniame FSC miškų valdymo standarte (NMVS) nustatyti privalomi elementai, pagal kuriuos FSC akredituotos sertifikavimo įstaigos įvertina miškų valdymo veiklą, kuriai taikomas šis standartas (žr. toliau 2.2 punktą).

FSC parengti miškų valdymo Principai ir kriterijai (P&C) sudaro tarptautiniu mastu pripažintą atsakingo miškų valdymo standartą. Tačiau bet kuris tarptautinis miškų valdymo standartas turi būti pritaikytas regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu, kad atspindėtų skirtingas teises, socialines ir geografines miškų sąlygas įvairiose pasaulio vietose. Todėl FSC P&C dokumente reikalaujama parengti ir regioninėms ar nacionalinėms sąlygoms pritaikytus rodiklius, kad juos būtų galima įgyvendinti miškų valdymo vieneto (MVV) lygmeniu.

2015 m. kovo mėn. FSC direktorių valdybai patvirtinus FSC-STD-60-004 V1-0 EN FSC tarptautinius bendruosius rodiklius (International Generic Indicators, IGI), P&C pritaikomi regioninėms ar nacionalinėms sąlygoms remiantis IGI standartu (2018 m. liepos 1 d. įsigaliojo antroji šio dokumento redakcija – FSC-STD-60-004 V2-0 EN). Tai padeda:

- užtikrinti, kad P&C būtų nuosekliai įgyvendinami visame pasaulyje;
- užtikrinti ir sustiprinti FSC sistemos patikimumą;
- užtikrinti nacionalinių miškų valdymo standartų nuoseklumą ir kokybę;
- užtikrinti spartesnį ir efektyvesnį nacionalinių miškų valdymo standartų patvirtinimo procesą.

FSC principai ir kriterijai kartu su FSC politikos ir standartų komiteto (Policy and Standards Committee, PSC) patvirtintais nacionaliniais rodikliais sudaro nacionalinis miškų valdymo standartą (NFSS).

Standartas buvo rengiamas vadovaujantis procesais, aprašytais šiuose FSC norminiuose dokumentuose:

- **FSC-PRO-60-006 V2-0 EN** Development and Transfer of National Forest Stewardship Standards to the FSC Principles and Criteria Version 5-1 (Nacionalinių miškų valdymo standartų parengimas ir suderinimas su Principais ir kriterijais (V5-1 redakcija)
- **FSC-STD-60-002 (V1-0) EN** Structure and Content of National Forest Stewardship Standards (Nacionalinių miškų valdymo standartų struktūra ir turinys) ir
- **FSC-STD-60-006 (V1-2) EN** Process requirements for the development and maintenance of National Forest Stewardship Standards (Nacionalinių miškų valdymo standartų rengimo ir vykdymo užtikrinimo reikalavimai).

Šiuos dokumentus parengė FSC veiklos ir standartų skyrius (Performance and Standards Unit, PSU), kad skirtingose pasaulio vietose esančių sertifikavimo įstaigų sertifikavimo sprendimai būtų grindžiami suderinamumo ir skaidrumo principais, taip užtikrinant visos FSC sertifikavimo sistemos patikimumą.

2.2. Standarto taikymo apimtis

Šis standartas taikomas visiems miško darbams, kuriuos veiklos vykdytojai pageidauja sertifikuoti Lietuvoje pagal FSC reikalavimus. Standartas taikomas visiems miško tipams ir dydžiams. Be medienos, FSC sertifikatai gali būti išduodami ir nemedieniniams miško produktams (NMMP) bei ekosistemų paslaugoms.

Nacionalinis miškų valdymo standartas ir nemedieniniai miško produktai: žr. G priedą „NMMP tvarkymas“. Veiklos vykdytojai Lietuvoje, siekiantys sertifikuoti nemedieninius miško produktus, turi laikytis visų NMTS reikalavimų, įskaitant visus rodiklius ir priedus.

3. Standarto redakcija

Priešpaskutinę dokumento redakciją Standarto rengimo darbo grupė patvirtino 2019 m. liepos 26 d.

Dokumento nuorodos kodas: FSC-STD-LTU-01-2020.

Galutinė redakcija buvo patvirtinta 2020 m. rugpjūčio 31 d.

4. Kontekstas

Šiame skyriuje pateikiamos pagrindinės Lietuvos miškų išteklių savybės iki 2018 m. sausio 1 d., remiantis naujausio Valstybinės miškų tarnybos atlikto miškų vertinimo informacija, kuri parengta pagal sklypinės miškų inventurizacijos (SMI) ir nacionalinės miškų inventurizacijos (NMI) duomenis.

4.1. Miškų ištekliai

Remiantis šia statistika, 2018 m. sausio 1 d. bendras miško žemės plotas buvo 2195,6 tūkst. ha ir užėmė 33,6 % šalies teritorijos. Nuo 2003 m. sausio 1 d. šis plotas padidėjo 150,3 tūkst. ha, o šalies miškingumas – 2,3 %. Per tą patį laikotarpį mišku apaugusios žemės (medynų) plotas padidėjo 105,1 tūkst. ha – iki 2056,1 tūkst. ha.

Spygliuočių medynai auga 1144,1 tūkst. ha plote. Jie sudaro didžiąją medynų dalį (55,6 %) Lietuvoje. Minkštaisiais lapuočiais apaugę 843,9 tūkst. ha (41,0 %), kietaisiais lapuočiais – 68,1 tūkst. ha (3,3 %).

Per pastaruosius penkiolika metų minkštųjų lapuočių medynų plotas padidėjo 145,5 tūkst. ha. Kietųjų lapuočių medynų plotas sumažėjo 24,6 tūkst. ha. (daugiausia dėl uosynų džiūvimo), o spygliuočių medynų plotas – 15,8 tūkst. ha.

Didžiausius plotus Lietuvoje užima pušynai – 711,9 tūkst. ha. Eglynai užima 429,8 tūkst. ha plotą. Jų plotas, palyginti su 2003 m., sumažėjo 15,4 tūkst. ha. Tarp minkštųjų lapuočių labiausiai paplitę beržynai. Šių medynų plotai nuo 2003 m. padidėjo 61,4 tūkst. ha. 2018 m. sausio 1 d. jie užėmė 453,6 tūkst. ha. Juodalksnynų plotai padidėjo 40,1 tūkst. ha iki 159,6 tūkst. ha. Drebulynų plotai padidėjo 38,4 tūkst. ha – iki 95,8 tūkst. ha. Ažuolynų plotai nuo 35,7 tūkst. ha išaugo iki 46,7 tūkst. ha. Tuo tarpu uosynų plotas sumažėjo daugiau nei tris kartus – iki 13,6 tūkst. ha.

Vienam gyventojui tenkantis miško žemės plotas padidėjo iki 0,78 ha.

NMI duomenimis, nuo 2003 m. bendras medienos tūris išaugo nuo 453,4 mln. m³ iki 546,9 mln. m³. Didžiausias medienos tūris sukauptas pušynuose – 226,3 mln. m³. Per pastaruosius penkiolika metų šiuose medynuose medienos tūris išaugo 46,3 mln. m³. Tūris eglynuose nuo 75,8 mln. m³ išaugo iki 94,1 mln. m³. Tūris beržynuose padidėjo 8,8 mln. m³ – iki 87,7 mln. m³. Juodalksnynuose sukauptas medienos tūris padidėjo 17,1 mln. m³ – iki 54,9 mln. m³. Drebulynų tūris per penkiolika metų beveik nepasikeitė ir siekia 36,6 mln. m³. Mažai keitėsi ir baltalksnynų tūris – 23,4 mln. m³. Ažuolynuose sukaupta 11,9 mln. m³, o uosynuose sumažėjo daugiau nei dvigubai – iki 3,9 mln. m³ stiebų medienos.

Vidutinis medienos tūris visuose miškuose nuo 2003 m. išaugo 31 m³/ha ir 2019 m. sudarė iki 257

m³/ha.

Einamasis metinis medienos tūrio prieaugis visuose medynuose nuo 16,0 mln. m³ išaugo iki 20,5 mln. m³ ir vidutiniškai sudaro 9,7 m³/ha. Vienam gyventojui tenkantis tūris padidėjo iki 195 m³.

Valstybiniuose ir privačiuose miškuose per metus iškertama 7,0 mln. m³ medienos. 2018 m. valstybiniuose miškuose paruošta 3,9 mln. m³ medienos. Iš šio kiekio 3,8 mln. m³ medienos iškirto VĮ „Valstybinių miškų urėdija“ ir jos subrangovai, o 0,1 mln. m³ buvo parduota nenukirstu mišku.

Pagrindiniais kirtimais paruošta 70 % visos medienos. Tarpinių kirtimų apimtys padidėjo 4 % ir siekė 1,2 mln. m³, o einamųjų kirtimų – sumažėjo 1 % iki 587 tūkst. m³ ir sudarė apie 15 % nuo viso 2018 m. iškirsto medienos tūrio.

Miško žemės plotų pasiskirstymas pagal miškų grupes 2019 m. pradžioje: miško žemės plotai, priklausantys I miškų grupei (rezervatiniai miškai), sudarė 25,3 tūkst. ha (1,2 %), II miškų grupei (specialios paskirties miškai) – 257,8 tūkst. ha (11,7 %), III miškų grupei (apsauginiai miškai) – 292,3 tūkst. ha (13,3 %), IV miškų grupei (ūkiniai miškai) – 1620,1 tūkst. ha (73,8 %).

Nacionalinis saugomų teritorijų tinklas Lietuvoje užėmė 1083,2 tūkst. ha, arba 16,6 % šalies teritorijos. Lyginant su 2018 m., saugomų teritorijų plotas padidėjo 55,6 tūkst. ha. Biosferos poligonų plotas padidėjo 57 tūkst. ha. „Natura 2000“ teritorijų plotas buvo 7392 ha. Tai sudarė 11,3 % šalies ploto.

4.2. Miškų nuosavybė

2018 m. sausio 1 d. valstybei priklausė apie pusė visos miško žemės – 1102 tūkst. ha. VĮ Registrų centre buvo užregistruota apie 854,2 tūkst. ha privačių miškų. Apskaičiuotas bendras privačių miškų plotas buvo 888,3 tūkst. ha. Aplinkos ministerijai pavaldi VĮ „Valstybinių miškų urėdija“ valdė 1065,5 tūkst. ha miško žemės.

2019 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 250,1 tūkst. privačių miškų savininkų. Vidutiniškai vienam savininkui priklauso 3,55 ha miško.

4.3. Standarto rengimo darbo grupė ir konsultantai

Standarto rengimo darbo grupę (SRDG) sudarė šeši nariai, po du kiekvieno skyriaus atstovus, kurie glaudžiai bendradarbiauvo su FSC International.

Socialiniam skyriui atstovavo Inga Ruginienė, jai nesant – Algis Vaitkevičius (Lietuvos miškų ir miško pramonės darbuotojų profesinių sąjungų federacija), ir Gintautas Andruškevičius, jam nesant – Kristina Stripeikienė (Lietuvos aplinkos apsaugos sistemos darbuotojų profesinė sąjunga).

Aplinkos skyriui atstovavo Žydrūnas Sinkevičius, jam nesant – Danas Augutis (Lietuvos gamtos fondas), ir Žydrūnas Preikša, jam nesant – Vitas Marozas (VDU Žemės ūkio akademija).

Ekonomikos skyriui atstovavo Jovita Urbikaitė, jai nesant – Gediminas Kazlovas (VšĮ „Darnūs miškai“), ir Raimundas Peleckas, jam nesant – Jolita Abraitienė (valstybės įmonė „Valstybinių miškų urėdija“).

Standarto rengimo darbo grupė sulaukė vertingų šių ekspertų ir konsultantų pastabų (išvardyti abėcėlės tvarka):

Aplinkos ministerija, UAB „Dzūkijos miškas“, UAB „Euromediana“, Miško darbų rangovų asociacija, Miškų institutas, UAB „NEPCON LT“, Privačių miškų savininkų asociacija, Valstybinė darbo inspekcija, Valstybinė miškų tarnyba, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba ir UAB „Vakarų medienos grupė“.

5. Aktualūs dokumentai

Toliau išvardyti dokumentai, susiję su šio standarto taikymu. Jeigu nenurodyta dokumento redakcija (versija), aktuali naujausia atitinkamo dokumento redakcija (įskaitant visus pakeitimus).

FSC-POL-01-004	<i>Policy for the Association of Organizations with FSC</i> (Organizacijų asociacijos su FSC standartais politika)
FSC-POL-20-003	<i>The Excision of Areas from the Scope of Certification</i> (Teritorijų išbraukimas iš sertifikavimo taikymo srities)
FSC-POL-30-001	<i>FSC Pesticides Policy</i> (FSC pesticidų politika)
FSC-POL-30-401	<i>FSC Certification and the ILO Conventions</i> (FSC sertifikavimas ir TDO konvencijos)
FSC-POL-30-602	<i>FSC Interpretation on GMOs (Genetically Modified Organisms)</i> (FSC požiūris į GMO)
FSC-STD-01-002	<i>Glossary of Terms</i> (Terminų žodynelis)
FSC-STD-01-003	<i>SLIMF Eligibility Criteria</i> (Atitikties SLIMF reikalavimams kriterijai)
FSC-STD-20-007	<i>Forest Management Evaluations</i> (Miškų valdymo vertinimas)
FSC-STD-30-005	<i>FSC Standard for Group Entities in Forest Management Groups</i> (FSC standartas miškus valdantiems grupės subjektams)
FSC-STD-60-002	<i>Structure and Content of National Forest Stewardship Standards</i> (Nacionalinių miškų valdymo standartų struktūra ir turinys)
FSC-STD-60-006	<i>Development of National Forest Stewardship Standards</i> (Nacionalinių miškų valdymo standartų parengimas)
FSC-PRO-01-001	<i>The Development and Revision of FSC Normative Documents</i> (FSC norminių dokumentų rengimas ir peržiūra)
FSC-PRO-01-005	<i>Processing Appeals</i> (Apeliacijų nagrinėjimas)
FSC-PRO-01-008	<i>Processing Complaints in the FSC Certification Scheme</i> (Skundų nagrinėjimas FSC sertifikavimo sistemoje)
FSC-PRO-01-009	<i>Processing Policy for Association Complaints in the FSC Certification Scheme</i> (Skundų nagrinėjimo politika FSC sertifikavimo sistemoje)
FSC-DIR-20-007	<i>FSC Directive on Forest Management Evaluations</i> (FSC direktyva dėl miškų valdymo vertinimo)
FSC-GUI-60-005	<i>Promoting Gender Equality in National Forest Stewardship Standards</i> (Lyčių lygybės skatinimas nacionaliniuose miškų valdymo standartuose)

6. Pastaba dėl rodiklių taikymo

Kiekvieną kriterijų išsamiau paaiškina keletas rodiklių. Kai rodikliai yra tiesiog sunumeruoti, be jokios papildomos raidės (pvz., 1.1.1 rodiklis), jie skirti **visų dydžių** ir **tipų** miškams.

Standarte daugeliu atveju papildomi reikalavimai yra taikomi dideliems miškams, tai yra tokiems miškams, kurie nėra maži ar tvarkomi mažu intensyvumu. Standarto rengimo darbo grupė mažus ar mažu intensyvumu tvarkomus miškus SLIMF apibrėžė kaip miškų valdymo vienetą, kurio visuose sklypuose ar sklypų grupėse, kurioms parengtas vienas miškotvarkos projektas, miško žemės plotas

FSC-STD-LTU-01-2020

*Lietuvos nacionalinis FSC miškų valdymo standartas
2020*

kadastriniais duomenimis sudaro 500 ha ir mažiau. Šis apibrėžimas suformuluotas vadovaujantis LR teisės aktais, siekiant pritaikyti standartą vietos sąlygoms. Maža ar didelė miško valda, nustatoma Lietuvos miškų įstatyme ir Pagrindinių miško kirtimų normos nustatymo metodikoje įtvirtintais pagrindais.

Kai kuriais atvejais rodikliai taikomi tik SLIMF (tokiu atveju šalia atitinkamo rodiklio numerio pateikiama santrumpa SLIMF). Kartais naudojamos ir tokios žymos:

LS - rodiklis taikomas dideliems miškų valdymo vienetams.

Jeigu šalia rodiklio nėra nurodyta nei LS, nei SLIMF, jis taikomas abiejų dydžių miškams. Jeigu SLIMF miškai tvarkomi pagal IGI standartą, tokiu atveju reikia įtraukti ir priimtą/adaptuotą LS rodiklį.

NF – rodiklis taikomas natūraliam miškui, tačiau netaikomas plantaciniams želdiniams;

P – rodiklis taikomas plantaciniams želdiniams, tačiau netaikomas natūraliam miškui;

Jeigu šalia rodiklio nėra nurodyta nei NF, nei P, toks rodiklis taikomas ir natūraliam miškui, ir plantaciniams želdiniams.

Taikymo sritis, įsigaliojimo data, galiojimo laikotarpis, terminų žodynelis, principai, kriterijai ir rodikliai, lentelės ir priedai yra normatyviniai standarto elementai, o rekomendacijos ir taikymo pastabos – neprivalomi.

7. Principai, kriterijai ir nacionaliniai rodikliai

1 PRINCIPAS: ATITIKTIS TEISĖS AKTAMS

Organizacija* laikosi* visų taikomų teisės aktų*, taisyklių ir šalyje ratifikuotų* tarptautinių sutarčių, konvencijų ir susitarimų. (P1 P&C V4)

1.1 kriterijus. Organizacija* – tai teisiškai apibrėžtas subjektas, turintis aiškia, dokumentais pagrįstą ir neginčytiną teisinę registraciją* ir teisiškai kompetentingos* institucijos išduotą raštišką leidimą vykdyti konkrečią ūkinę veiklą. (naujas)

1.1.1 rodiklis. Teisinė registracija*, suteikianti teisę naudoti žemę vykdyti visas ūkines veiklas, kurioms taikomi sertifikato reikalavimai, yra dokumentuota ir neginčytina.

1.2 kriterijus. Organizacija* įrodo, kad miškų valdymo vieneto* teisinis* statusas, įskaitant valdymo* ir naudojimo teises*, bei ribos yra aiškiai apibrėžti (C2.1 P&C V4).

1.2.1 rodiklis. Organizacijos* juridinė teisė* valdyti ir naudoti išteklius*, kuriems taikomi sertifikato reikalavimai, yra dokumentuota.

1.2.2 rodiklis. Visų miškų valdymo vienetų*, kuriems taikomi standarto reikalavimai, ribos yra aiškiai pažymėtos arba dokumentuotos ir parodytos žemėlapiuose.

1.3 kriterijus. Organizacija* turi juridines teises* vykdyti ūkinę veiklą miškų valdymo vienetė*, kuris atitinka organizacijos* ir miškų valdymo vieneto* teisinį* statusą, ir laikosi atitinkamų prievolių bei administracinių reikalavimų, nustatytų taikomuose nacionaliniuose ir vietos teisės aktuose*. Juridinės teisės* galioja miško kirtimams ir (arba) ekosisteminėms paslaugoms*, kurios yra teikiamos miškų valdymo vienetė*. Organizacija* moka nustatytus mokesčius, susijusius su šiomis teisėmis ir prievolėmis. (C1.1, 1.2, 1.3 P&C V4)

<p>1.3.1 rodiklis. Visa veikla miškų valdymo vienetė* vykdoma vadovaujantis galiojančiais teisės aktais*, taisyklėmis ir administraciniais reikalavimais.</p>
<p>1.3.2 rodiklis. Visi taikytini mokesčiai, susiję su miškų* valdymu, yra mokami laiku.</p>
<p>1.4 kriterijus. Organizacija* parengia ir įgyvendina priemones ir (arba) bendradarbiauja su teisinio reguliavimo institucijomis, siekdama sistemingai saugoti miškų valdymo vienetą* nuo neleistino ar nelegalaus išteklių naudojimo, nelegalios statybos ir kitų neteisėtų veikų. (C1.5 P&C V4)</p>
<p>1.4.1 rodiklis. Įgyvendinamos priemonės, skirtos saugoti* miškų valdymo vienetą* nuo neteisėto išteklių naudojimo*, ir kitų neteisėtų veikų (LS)</p>
<p>1.4.2 rodiklis. Tais atvejais, kai už apsaugą* teisiškai* atsako priežiūros institucijos, įdiegiama bendradarbiavimo su jomis sistema, skirta nustatyti, pranešti, kontroliuoti ir užkirsti kelią neleistinai ir neteisėtai veikai.</p>
<p>1.4.3 rodiklis. Nustačius neteisėtas ar neleistinas veikas, imamasi atitinkamų priemonių jas suvaldyti.</p>
<p>1.5 kriterijus. Organizacija* laikosi galiojančių nacionalinių teisės aktų*, vietos teisės aktų*, ratifikuotų* tarptautinių konvencijų ir privalomų praktikos kodeksų*, susijusių su miško* produktų transportavimu ir prekyba miškų valdymo vienetė* ir iš jo ir (arba) iki pirmojo pardavimo taško. (C 1.3 P&C V4)</p>
<p>1.5.1 rodiklis. Laikomasi galiojančių nacionalinių teisės aktų*, vietos teisės aktų*, ratifikuotų* tarptautinių konvencijų ir privalomų praktikos kodeksų* susijusių su miško* produktų transportavimu ir prekyba iki pirmosios pardavimo vietos.</p>
<p>1.5.2 rodiklis. Laikomasi CITES nuostatų, įskaitant atvejus, kai išduodami sertifikatai kirsti ir prekiauti bet kokiomis CITES sąrašo rūšimis.</p>
<p>1.6 kriterijus. Įtraukdama* paveiktąsias šalis*, organizacija* nustato, siekia išvengti ir sprendžia ginčus* dėl įstatymų ar paprotinės teisės taikymo*, kuriuos galima laiku* išspręsti neteisimine tvarka. (C2.3 P&C V4)</p>
<p>1.6.1 rodiklis. Organizacija* turi viešai prieinamą* dokumentą, reglamentuojantį ginčų* sprendimo tvarką, parengtą kultūriniu požiūriu* tinkamu būdu įtraukus* paveiktąsias šalis*(LS).</p>
<p>1.6.2 rodiklis. Ginčai* dėl su teisės aktų taikymo*, kuriuos galima išspręsti neteisimine tvarka, sprendžiami laiku* ir vadovaujantis ginčų* sprendimo tvarka.</p>
<p>1.6.3 rodiklis. Kaupiami naujausi ginčų* dėl teisės aktų taikymo* sprendimo įrašai, tarp jų įrašai apie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) veiksmus, kurių imtasi ginčams* išspręsti*; 2) visų ginčų* sprendimo procesų rezultatus, ir 3) neišspręstus ginčus*, priežastis, kodėl jie nebuvo išspręsti, ir kaip jie bus išspręsti.
<p>1.6.4 rodiklis. Veikla sustabdoma ginčo* vietoje tais atvejais, kai ginčas*:</p>

<p>1) yra esminės reikšmės*, arba</p> <p>2) ilgai trunkantis*, arba</p> <p>3) susijęs su ne mažiau kaip trimis suinteresuotomis šalimis.</p>
<p>1.7 kriterijus. Organizacija* viešai paskelbia įsipareigojimą nesiūlyti ir (arba) neimti kyšių pinigais bei vengti bet kokio pobūdžio korupcijos ir laikosi kovos su korupcija teisės akty, jei tokių yra. Nesant kovos su korupcija teisės akty, organizacija* įgyvendina kitas kovos su korupcija priemones, proporcingas ūkinės veiklos apimčiai*, intensyvumui* ir korupcijos rizikai*.</p>
<p>1.7.1 rodiklis. Įgyvendinama [korupcijos netoleravimo] politika, įsipareigojant nesiūlyti arba nereikalauti jokios formos kyšių už jokias prekes ar paslaugas (LS).</p>
<p>1.7.2 rodiklis. Parengtas ir įgyvendinamas rašytinis pareiškimas, kuriame įsipareigota nesiūlyti arba nereikalauti jokios formos kyšių už jokias prekes ar paslaugas (SLIMF).</p>
<p>1.7.3 rodiklis. Korupcijos netoleravimo politika atitinka ar viršija susijusių teisės akty reikalavimus (LS).</p>
<p>1.7.4 rodiklis. Korupcijos netoleravimo pareiškimas atitinka ar viršija susijusių teisės akty reikalavimus (SLIMF).</p>
<p>1.7.5 rodiklis. Korupcijos netoleravimo politika yra viešai prieinama*, paprašius, pateikiama nemokama (LS).</p>
<p>1.7.6 rodiklis. Korupcijos netoleravimo pareiškimas yra viešai prieinamas, paprašius, pateikiamas nemokamai (SLIMF).</p>
<p>1.7.7 rodiklis. Nėra jokių kyšininkavimo, prievartos ir kitų korupcijos atvejų.</p>
<p>1.7.8 rodiklis. Nustačius korupcijos atvejus, įgyvendinamos taisomosios priemonės.</p>
<p>1.8 kriterijus. Organizacija* rodo ilgalaikį* įsipareigojimą laikytis FSC principų* ir kriterijų* miškų valdymo vienetė* bei susijusios FSC politikos ir standartų. Šis įsipareigojimas pateikiamas viešai ir laisvai prieinamame* dokumente. (C1.6 P&C V4)</p>
<p>1.8.1 rodiklis. Rašytinė politika, patvirtinta įgaliojimus ją įgyvendinti turinčio asmens, nustato ilgalaikius* įsipareigojimus vykdyti miškų valdymo veiklą, atitinkančią FSC principus* ir kriterijus*, politiką ir standartus.</p>
<p>1.8.2 rodiklis. Informacija apie politiką yra viešai prieinama* ir nemokama (LS).</p>
<p>1.8.3 rodiklis. Paprašius, politikos kopija pateikiama nemokamai (SLIMF).</p>
<p>1.8.4 rodiklis. Organizacijos* darbuotojai* yra susipažinę su atitinkamais šio standarto reikalavimais ir taiko juos darbe.</p>
<p>1.8.5 rodiklis. Organizacija* užtikrina, kad būtų vykdomi šio standarto reikalavimai.</p>

2 PRINCIPAS. DARBUOTOJŲ* TEISĖS IR DARBO SĄLYGOS

Organizacija* palaiko ir (arba) stiprina socialinę ir ekonominę darbuotojų* gerovę.

2.1 kriterijus. Organizacija* gerbia* principus ir teises darbe, kaip tai apibrėžta TDO deklaracijoje dėl pagrindinių principų ir teisių* darbe (1998), kurie remiasi pagrindinėmis aštuoniomis TDO darbo konvencijomis. (C4.3 P&C V4)

2.1.1 rodiklis. Organizacijoje* nenaudojamas vaikų* darbas.

2.1.2 rodiklis. Organizacija* nesamdo darbuotojų*, jaunesnių nei 15 metų arba jaunesnių nei minimalaus amžiaus*, kuris nustatytas nacionaliniuose ar vietiniuose* arba kituose teisės aktuose, atsižvelgiant į tai, kuris amžius yra didesnis, išskyrus atvejus, nurodytus 2.1.3.

2.1.3 rodiklis. Įdarbinant asmenis nuo 14 iki 18 metų dirbti lengvą darbą*, toks darbas netrukdo mokytis mokykloje, nekenkia jų sveikatai ar raidai. Tokie darbuotojai dirba tik dieną, įprastomis darbo valandomis ir ne pamokų metu.

2.1.4 rodiklis. Jokie jaunesni nei 18 metų asmenys nedirba pavojingų* ar sunkių darbų, išskyrus atvejus mokymo tikslais, kuriuos reglamentuoja nacionaliniai įstatymai ir kiti teisės aktai.

2.1.5 rodiklis. Organizacija* draudžia sunkiausios formos vaikų* darbą*.

2.1.6 rodiklis. Organizacija* nenaudoja priverstinio ir privalomo darbo.

2.1.7 rodiklis. Darbo santykiai yra savanoriškai ir grindžiami abipusiu sutikimu, nesudarant baudos grėsmės.

2.1.8 rodiklis. Nėra jokių įrodymų apie jokią priverstinį ar privalomą darbą, įskaitant, bet neapsiribojant:

- fizinį ir seksualinį smurtą,
- įsipareigojimų saistomą darbą,
- darbo užmokesčio sustabdymą / įskaitant įdarbinimo mokesčių mokėjimą ir (arba) užstato mokėjimą norint pradėti dirbti,
- mobilumo / judėjimo apribojimą,
- paso ir asmens tapatybės dokumentų laikymą,
- grasinimus dėl denonsavimo valdžios institucijoms.

2.1.9 rodiklis. Organizacija* užtikrina, kad nebūtų diskriminacijos* užimtumo ir profesinės veiklos srityje*.

2.1.10 rodiklis. Užimtumas ir profesinė veikla * nėra diskriminaciniai.

2.1.11 rodiklis. Organizacija* gerbia laisvę jungtis į asociacijas ir teisę į kolektyvines derybas*.

2.1.12 rodiklis. Darbuotojai* gali steigti savo ar pasirinktinai jungtis prie kitų darbuotojų organizacijų*.

2.1.13 rodiklis. Organizacija* gerbia darbuotojų teises* užsiimti teisėta veikla, susijusia su darbuotojų organizacijos* steigimu, įstojimu ar pagalba, arba to nedaryti; nediskriminuoja ir nebaudžia darbuotojų* už naudojimąsi šiomis teisėmis.

2.1.14 rodiklis. Organizacija* sąžiningai derasi su teisėtai įsteigtomis darbuotojų organizacijomis* ir (arba) tinkamai atrinktais atstovais ir deda visas pastangas, kad būtų sudaryta kolektyvinė* sutartis (LS).

2.1.15 rodiklis. Galiojančios kolektyvinės sutartys* yra įgyvendinamos.

2.2 kriterijus. Organizacija* skatina lyčių lygybę* įdarbinimo praktikoje, mokymuose, sudarydama sutartis, šalių įtraukimo* procesuose ir ūkinėje veikloje.

2.2.1 rodiklis. Įdiegtos sistemos, kurios skatina lyčių lygybę* ir užkerta kelią lyčių diskriminacijai* įdarbinimo praktikoje, mokymuose, sutarčių sudarymo procese, šalių dalyvavimo procesuose ir ūkinėje veikloje.

2.2.2 rodiklis. Moterims ir vyrams sudarytos tokios pačios įdarbinimo galimybės, moterys skatinamos aktyviai dalyvauti visų lygių užimtumė.

2.2.3. rodiklis. Darbai, kurį paprastai atlieka moterys, yra įtraukti į mokymo ir sveikatos bei saugos programas lygiai tiek pat, kiek ir darbai, kuriuos paprastai atlieka vyrai, vyrų ir moterų darbas vertinamas vienodai.

2.2.4 rodiklis. Moterys ir vyrai už tokį patį darbą gauna vienodą atlygį.

2.2.5 rodiklis. Darbuotojams* mokama tiesiogiai, naudojant abipusiai sutartas mokėjimo formas (kaip antai, tiesioginis banko pavedimas, tiesioginiai mokyklos mokesčių mokėjimai ir pan.), siekiant užtikrinti, kad jie saugiai gaus ir išlaikys savo darbo užmokestį.

2.2.6 rodiklis. Moterims suteikiamos motinystės atostogos netaikant jokių baudų.

2.2.7 rodiklis. Vyrams suteikiamos tėvystės atostogos netaikant jokių baudų.

2.2.8 rodiklis. Parengtos konfidencialios ir veiksmingos priemonės, skirtos pranešti ir eliminuoti seksualinio priekabiavimo, diskriminacijos* dėl lyties, šeiminio statuso, tėvystės ar seksualinės orientacijos atvejus.

2.3 kriterijus. Organizacija* įgyvendina darbuotojų* saugos ir sveikatos priemones, kad užtikrintų savo darbuotojų saugą darbe ir apsaugotų nuo pavojų sveikatai. Šios priemonės proporcingos ūkinės veiklos apimčiai*, intensyvumui* ir rizikai* bei atitinka ar viršija TDO miškų* ūkio darbuotojų saugos ir sveikatos praktikos kodekso nuostatas. (C4.2 P&C V4)

2.3.1 rodiklis. Parengtos ir įgyvendinamos saugos ir sveikatos priemonės, atitinkančios arba viršijančios TDO miškų* ūkio darbuotojų* saugos ir sveikatos praktikos kodekso nuostatas.

2.3.2 rodiklis. Darbuotojai* turi kolektyvines ir asmenines apsaugos priemones pagal nustatytą riziką darbo vietoje.

2.3.3 rodiklis. Užtikrinamas privalomas kolektyvinių ir asmeninių apsaugos priemonių naudojimas.
2.3.4 rodiklis. Dokumentuojami ir saugomi įrašai apie saugos ir sveikatos priemones, įskaitant nelaimingų atsitikimų skaičių ir laiką, prarastą dėl nelaimingų atsitikimų.
2.3.5 rodiklis. Po nelaimingų atsitikimų ar incidentų aptariamos jų atsiradimo priežastys ir imamas priemonių jų išvengti ateityje, peržiūrint, be kita ko, atitinkamas sveikatos ir saugos priemones.
2.4 kriterijus. Organizacija* moka darbo užmokestį, kuris atitinka arba viršija minimalų atlyginimą šalyje ar kitas pripažintas darbo užmokesčio formas miškų* sektoriuje ar pragyvenimui pakankamą atlyginimą*, kai šis yra didesnis už teisiškai* nustatytą minimalų atlyginimą šalyje. Jei nėra nei vienos iš šių sąlygų, Organizacija*, įtraukdama* darbuotojus*, parengia pragyvenimui pakankamo atlyginimo* nustatymo principus.
2.4.1 rodiklis. Organizacijos* mokamas darbo užmokestis visomis aplinkybėmis atitinka arba viršija teisiškai* nustatytus minimalaus atlyginimo šalyje dydžius.
2.4.2 rodiklis. Laiku* mokamas darbo užmokestis ir vykdomi sutartiniai įsipareigojimai.
2.5 kriterijus. Organizacija* užtikrina, kad darbuotojai* būtų dalyvavę specialiuose mokymo kursuose, ir prižiūri, kad jie saugiai ir veiksmingai įgyvendintų Ūkinės veiklos planą* ir vykdytų kitą ūkinę veiklą* (C7.3 P&C V4)
2.5.1 rodiklis. Darbuotojai* yra dalyvavę specialiuose mokymo kursuose B priede pateiktais klausimais ir yra prižiūrimi, kad saugiai ir veiksmingai padėtų įgyvendinti Ūkinės veiklos planą* ir vykdyti kitą ūkinę veiklą.
2.5.2 rodiklis. Organizacija* prižiūri, kad būtų saugiai ir veiksmingai įgyvendinama ūkinė veikla, numatyta Ūkinės veiklos plane*.
2.5.3 rodiklis. Saugomi naujausi įrašai, susiję su atitinkamų darbuotojų* mokymais.
2.6 kriterijus. Organizacija*, dalyvaujant* jos darbuotojams*, yra parengusi dokumentą, skirtą nagrinėti nusiskundimus ir išmokėti sąžiningą kompensaciją* darbuotojams*, kurie dėl darbo organizacijoje* patyrė turto nuostolių, susirgo profesine liga ar patyrė profesinę traumą*.
2.6.1 rodiklis. Ginčų* sprendimo tvarka yra parengta kultūrinio požiūriu tinkamu būdu* bendradarbiaujant su darbuotojais (LS).
2.6.2 rodiklis. Darbuotojų* nusiskundimai yra registruojami ir yra arba išspręsti, arba sprendžiami vadovaujantis ginčų* sprendimo tvarka (LS).
2.6.3 rodiklis. Taikant nusiskundimų sprendimo mechanizmą, darbuotojų* nusiskundimai yra registruojami ir yra arba išspręsti, arba sprendžiami vadovaujantis ginčų* sprendimo tvarka (SLIMF).
2.6.4 rodiklis. Kaupiama naujausia informacija apie ginčus* ir kompensacijas, įskaitant:

1) veiksmus, kurių buvo imtasi nagrinėjant nusiskundimus ir ginčus*, įskaitant tuos, kurie kilo dėl sąžiningos kompensacijos*; ir

2) likusius neišspręstus ginčus*, nurodant priežastis, dėl kurių jie nėra išspręsti, ir sprendimus, kaip jie bus išspręsti.

2.6.5 rodiklis. Darbuotojams*, kurie dėl darbinės veiklos patyrė turto nuostolių, susirgo profesine liga* ar patyrė profesinę traumą, išmokama sąžininga kompensacija*.

3 PRINCIPAS. VIETOS TAUTŲ (ČIABUVIŲ)* TEISĖS

Organizacija apibrėžia ir puoselėja* vietos tautų (čiabuvių) juridines ir paprotines teises į nuosavybę, žemės, teritorijų ir išteklius, kuriems daro poveikį ūkinė veikla, naudojimą ir valdymą. (P3 P&C V4)

Lietuvoje vietos tautų (čiabuvių) nėra, todėl 3 principas netaikomas.

4 PRINCIPAS. SANTYKIAI SU VIETOS BENDRUOMENĖMIS

Organizacija* įneša savo indėlį palaikant ar didinant vietos bendruomenių* socialinę ir ekonominę gerovę. (P4 P&C V4)

4.1 kriterijus. Organizacija* nustato vietos bendruomenes*, kurios gyvena miškų valdymo vienetė* ir kurioms poveikį daro ūkinė veikla. Organizacija*, dalyvaujant* vietos bendruomenėms*, nustato teisės* aktuose įtvirtintas jų teises* gauti ir naudoti miško* išteklius* ir ekosistemines paslaugas*, taip pat jų paprotines ir juridines teises* bei pareigas miškų valdymo vienetė*.

4.1.1 rodiklis. Aktyviai bendraujama su vietos bendruomenėmis*, kurios gyvena miškų valdymo vienetė* ir kurios yra pareiškusios organizacijai*, jog turi interesų dėl miškų valdymo vienetė* vykdomos ir jas galinčios paveikti ūkinės veiklos.

4.1.2 rodiklis. Kultūriniu požiūriu* tinkamu būdu įtraukus*, pagal 4.1.1 rodiklį nustatytas vietos bendruomenes*, kurios dokumentuotos ir (arba) pažymėtos žemėlapiuose:

- 1) jų juridinės teisės,
- 2) teisės* aktuose įtvirtintos miško* išteklių naudojimo* ir ekosisteminių paslaugų* naudojimo teisės*,
- 3) įrodymai, patvirtinantys šias teises* ir pareigas,
- 4) vietos bendruomenių siekiai ir tikslai*, susiję su ūkine veikla.

4.1.3 rodiklis. Kultūriniu požiūriu* tinkamu būdu įtraukus*, pagal 4.1.1 rodiklį nustatytas vietos bendruomenes*, kurios dokumentuotos ir (arba) pažymėtos žemėlapiuose:

- 1) jų juridinės teisės,
- 2) teisės* aktuose įtvirtintos miško* išteklių naudojimo* ir ekosisteminių paslaugų* naudojimo teisės* (LS).

4.2 kriterijus. Organizacija* pripažįsta ir puoselėja* vietos bendruomenių* juridines* ir paprotines teises* prižiūrėti ūkinę veiklą miškų valdymo vienetė* ar šalia jo tiek, kiek tai būtina saugant minėtas jų teises*, išteklius, žemes ir teritorijas*. Tam, kad vietos bendruomenės* galėtų perduoti ūkinės veiklos kontrolę trečiosioms šalims, būtinas laisvas, išankstinis ir informuotas sutikimas*. (C2.2 P&C V4)

4.2.1 rodiklis. Kultūriniu požiūriu tinkamu būdu* įtrauktos vietos bendruomenės*, nustatytos pagal 4.1.1 rodiklį, yra informuotos, kada, kur ir kaip jos gali pakomentuoti ir prašyti pakeisti miškų* ūkio veiklą tiek, kiek tai būtina jų teisėms apsaugoti.

4.2.2 rodiklis. Organizacija* nepažeidžia pagal 4.1.1 rodiklį nustatytų vietos bendruomenių* juridinių teisių, susijusių su miškų* valdymo veikla.

4.2.3 rodiklis. Turint įrodymų, kad buvo pažeistos pagal 4.1.1 rodiklį nustatytų vietos bendruomenių* juridinės teisės*, pažeidimas pašalinamas kultūriniu požiūriu tinkamu būdu įtraukiant* vietos bendruomenes* ir (arba) vadovaujantis ginčų* sprendimo tvarka, nurodyta 1.6 arba 4.6 kriterijuose*.

4.3 kriterijus. Organizacija* sudaro tinkamas* sąlygas vietos bendruomenių*, rangovų ir tiekėjų atstovams įsadarbinti, dalyvauti mokymuose ir gauti kitas paslaugas, proporcingas ūkinės veiklos apimčiai* ir intensyvumui*. (C4.1 P&C V4)

4.3.1 rodiklis. Vietos bendruomenių*, rangovų ir tiekėjų atstovai yra informuoti ir turi tinkamas* galimybes:

- 1) įsadarbinti,

<p>2) dalyvauti mokymuose, ir</p> <p>3) gauti kitas paslaugas.</p>
<p>4.4 kriterijus. Organizacija*, dalyvaujant* vietos bendruomenėms*, vykdo papildomas veiklas, kurios prisideda prie vietos bendruomenių* socialinės ir ekonominės plėtros, proporcingai ūkinės veiklos apimčiai*, intensyvumui* ir socialiniam - ekonominiam poveikiui. (C4.4 P&C V4)</p>
<p>4.4.1 kriterijus. Vietos bendruomenių* socialinės ir ekonominės plėtros galimybės nustatomos kultūriniu požiūriu* tinkamu būdu įtraukus* vietos bendruomenes* ir kitas susijusias organizacijas.</p>
<p>4.4.2 rodiklis. Įgyvendinami ir (arba) remiami projektai ir papildomos veiklos, kurios prisideda prie vietos bendruomenėms* teikiamos socialinės ir ekonominės naudos ir yra proporcingos ūkinės veiklos socialiniam - ekonominiam poveikiui (LS).</p>
<p>4.5 kriterijus. Organizacija*, dalyvaujant* vietos bendruomenėms*, imasi veiksmų nustatyti, išvengti ir sušvelninti reikšmingą* neigiamą ūkinės veiklos socialinį, aplinkosauginį ir ekonominį poveikį atitinkamoms vietos bendruomenėms*. Tokie veiksmai yra proporcingi šios veiklos apimčiai*, intensyvumui*, rizikai* ir neigiamam poveikiui. (C4.4 P&C V4)</p>
<p>4.5.1 rodiklis. Įgyvendinamos priemonės, skirtos nustatyti, išvengti ir sušvelninti reikšmingą* neigiamą ūkinės veiklos socialinį, aplinkosauginį ir ekonominį poveikį kultūriniu požiūriu tinkamu būdu įtraukus* vietos bendruomenes*.</p>
<p>4.6 kriterijus. Organizacija*, dalyvaujant* vietos bendruomenėms*, yra parengusi nusiskundimų nagrinėjimo ir sąžiningos kompensacijos* išmokėjimo vietos bendruomenėms* ir asmenims dėl organizacijos* vykdomos ūkinės veiklos poveikio tvarką. (C4.5 P&C V4)</p>
<p>4.6.1 rodiklis. Kultūriniu požiūriu tinkamu būdu* įtraukus* vietos bendruomenes*, parengta viešai prieinama* ginčų* sprendimo tvarka (LS).</p>
<p>4.6.2 rodiklis. Nusiskundimai, susiję su ūkinės veiklos poveikiu, yra sprendžiami laiku ir yra arba jau išspręsti, arba šiuo metu sprendžiami.</p>
<p>4.6.3 rodiklis. Kaupiama naujausia informacija apie visus nusiskundimus, susijusius su ūkinės veiklos poveikiu, įskaitant:</p> <p>1) veiksmus, kurių buvo imtasi nagrinėjant nusiskundimus*, tarp jų ir tuos, kurie kilo dėl sąžiningos kompensacijos* vietos bendruomenėms*, nustatytoms pagal 4.1.1 rodiklį, ir asmenims; ir</p> <p>2) likusius neišspręstus ginčus*, nurodant priežastis, dėl kurių jie nėra išspręsti, ir sprendimus, kaip jie bus išspręsti.</p>
<p>4.6.4 rodiklis. Ūkinė veikla sustabdoma vietoje tais atvejais, kai ginčas*:</p> <p>1) yra esminės reikšmės*; arba</p> <p>2) ilgai trunkantis*; arba</p> <p>3) jame dalyvauja ne mažiau kaip trys suinteresuotosios šalys.</p>
<p>4.7 kriterijus. Organizacija*, dalyvaujant* vietos bendruomenėms*, nustato ypatingą kultūrinę, ekologinę, ekonominę, religinę ar dvasinę reikšmę turinčias teritorijas, į kurias vietos bendruomenės* turi juridines* arba paprotines teises*. Organizacija* pripažįsta šias teritorijas, dėl jų tvarkymo ir (arba) apsaugos* yra susitarta įtraukus* vietos bendruomenes*.</p>

4.7.1 rodiklis. Kultūriniu požiūriu tinkamu būdu* įtraukus vietos bendruomenes*, nustatytos ypatingos kultūrinės, ekologinės, ekonominės, religinės ar dvasinės reikšmės teritorijos, į kurias šios vietos bendruomenės* turi juridines* arba paprotines teises* ir kurias pripažįsta organizacija*.

4.7.2 rodiklis. Priemonės apsaugoti tokias teritorijas yra įgyvendinamos kultūriniu požiūriu tinkamu būdu* įtraukus* vietos bendruomenes*.

4.7.3 rodiklis. Nustačius naują ypatingos kultūrinės, ekologinės, ekonominės, religinės ar dvasinės reikšmės teritoriją, joje nedelsiant nutraukiama ūkinė veikla, kuri neatnaujinama tol, kol su vietos bendruomenėmis* nebus susitarta dėl šios teritorijos apsaugos priemonių*, kaip tai yra nurodyta nacionaliniuose teisės* aktuose.

4.8 kriterijus. Organizacija* palaiko* vietos bendruomenių* teisę saugoti* ir naudoti savo tradicines žinias* ir kompensuoja* vietos bendruomenėms* tokių žinių ir jų intelektualinės nuosavybės* naudojimą. Organizacija* ir vietos bendruomenės* sudaro privalomą susitarimą* pagal 3.3 kriterijų* dėl tokio naudojimo, gaudama laisvą, išankstinį ir informuotą sutikimą* dar iki naudojimo, ir šis susitarimas atitinka* intelektualinės nuosavybės* apsaugos* teises. (naujas)

Šis kriterijus Lietuvai netaikomas, nes šalyje nėra tradicinių žinių (turinčių reikšmingą ekonominę vertę), susijusių su miškų valdymu.

5 PRINCIPAS. NAUDA IŠ MIŠKO*

Organizacija* veiksmingai tvarko įvairius miškų valdymo vieneto* produktus ir paslaugas, siekdama palaikyti ar padidinti ilgalaikį* ekonominį perspektyvumą* ir socialinę bei aplinkosauginę naudą. (P5 P&C V4)

5.1 kriterijus. Siekdama sustiprinti ir įvairinti vietos ekonomiką, proporcingai ūkinės veiklos apimčiai* ir intensyvumui*, organizacija* nustato, tiekia arba sudaro galimybę teikti įvairias naudas ir (arba) tiekti produktus, pagrįstus išteklių ir ekosisteminių paslaugų* visuma miškų valdymo vienetu* (C5.2 ir 5.4 P&C V4)

5.1.1 rodiklis. Nustatyta išteklių ir ekosisteminių paslaugų* visuma, galinti sustiprinti ir įvairinti vietos ekonomiką.

5.1.2 rodiklis. Siekdama sustiprinti ir įvairinti vietos ekonomiką, organizacija* gamina ir (arba) sudaro kitiems galimybę teikti tam tikras naudas ir gaminti produktus, atitinkančius ūkinės veiklos tikslus*.

5.1.3 rodiklis. Naudodama FSC reklaminius teiginius dėl ekosisteminių paslaugų* palaikymo ir (arba) gerinimo, organizacija* vadovaujasi ekosisteminių paslaugų* sertifikavimą reglamentuojančiais FSC dokumentais.

5.1.4 rodiklis. Sudaromos galimybės miške* plėtoti bitininkystę.

5.2 kriterijus. Miškų valdymo vienetu* pagamintus produktus ir paslaugas organizacija* dažniausiai naudoja, laikydamasi tvaraus naudojimo principų. (C5.6 P&C V4)

5.2.1 rodiklis. Miško kirtimų normos* yra pagrįstos aktualios prieinamos informacijos* analize apie miškų augimą, miškų* inventorizaciją, medžių žūtį ir ekosisteminių funkcijų* palaikymą.

5.2.2 rodiklis. Remiantis miškų kirtimo normų* analize, nustatyta didžiausia leistina metinė miško kirtimų norma, kuri neviršija ilgalaikio tvaraus naudojimo lygio.

5.2.3 rodiklis. Faktinės metinės miško kirtimų apimtys registruojamos ir per nustatytą laikotarpį neviršija leistinos miško kirtimų normos, kaip tai nustatyta 5.2.2 rodiklyje.

5.2.4 rodiklis. Nemedieninius miško produktus* (grybus, uogas, miško bičių produktus ir pan.) ir ekosistemines paslaugas* komerciniais tikslais organizacija* naudoja, vadovaudamasi informacija*, kuri yra pagrįsta tvaria kirtimo apimtimi ir aktualia prieinama informacija*.

5.2.5 rodiklis. Pribrežtančių ir brandžių medynų plotų sumos ir bendro medynų ploto santykis yra ne mažesnis kaip 20 % arba yra parengta ir įgyvendinama ilgalaikė* strategija šiam rodikliui pasiekti (LS, NF).

5.3 kriterijus. Organizacija* yra nustačiusi teigiamus ir neigiamus išorės veiksnius*, kurie yra įtraukti į ūkinės veiklos planą*.

5.3.1 rodiklis. Ūkinės veiklos plane* yra nurodytos apskaičiuotos ir dokumentais pagrįstos sąnaudos, skirtos išvengti, sušvelninti arba kompensuoti neigiamą ūkinės veiklos socialinį ir aplinkosauginį poveikį (LS, NF).

5.3.2 rodiklis. Ūkinės veiklos plane* nurodyta nauda, gaunama dėl teigiamo ūkinės veiklos socialinio ir aplinkosauginio poveikio (LS, NF).

5.3.3 rodiklis. Tais atvejais, kai ūkinė veikla turi neigiamą socialinį ar aplinkosauginį poveikį, imamasi priemonių jo išvengti, sušvelninti ar kompensuoti (SLIMF, P).

5.4 kriterijus. Organizacija* naudojasi vietos subjektų teikiamomis medienos apdirbimo ir kitomis

<p>paslaugomis bei vietos pridėtinę vertę kuriančiais produktais, kurie atitinka organizacijos* reikalavimus, jeigu tokie taikomi, proporcingai ūkinės veiklos apimčiai*, intensyvumui* ir rizikai*. Jeigu tokių paslaugų nėra, organizacija* imasi protingų priemonių*, kad sudarytų sąlygas joms atsirasti. (C5.2 P&C V4)</p>
<p>5.4.1 rodiklis. Organizacija* naudojami vietos subjektų teikiamomis medienos apdirbimo ir kitomis susijusiomis paslaugomis bei pridėtinę vertę kuriančiais produktais.</p>
<p>5.5 kriterijus. Organizacija* planuoja ir naudoja ilgalaikiam* ekonominiam gyvybingumui* skirtas lėšas, proporcingai ūkinės veiklos apimčiai*, intensyvumui* ir rizikai*. (C5.1 P&C V4)</p>
<p>5.5.1 rodiklis. Numatyta pakankamai lėšų ūkinės veiklos planui* įgyvendinti, siekiant užtikrinti šio standarto reikalavimų vykdymą ir ilgalaikį* ekonominį perspektyvumą*.</p>
<p>5.5.2 rodiklis. Ūkinės veiklos planas* įgyvendinamas naudojant lėšas ir investicijas, skirtas užtikrinti šio standarto reikalavimų vykdymą ir ilgalaikį* ekonominį perspektyvumą*.</p>
<p style="text-align: center;">6 PRINCIPAS. APLINKOS VERTYBĖS* IR POVEIKIS</p> <p>Organizacija* palaiko, saugo* ir (arba) atkuria* ekosistemines paslaugas* ir aplinkos vertybes* miškų valdymo vienetė* ir užkerta kelią, taisy arba švelnina neigiamą poveikį aplinkai. (P6 P&C V4)</p>
<p>6.1 kriterijus. Miškų valdymo vienetė* ir teritorijose už jo ribų organizacija* vertina aplinkos vertybes*, kurias gali paveikti ūkinė veikla. Toks vertinimas atliekamas taip detaliai ir dažnai bei tokiu mastu*, kad būtų proporcingas ūkinės veiklos apimčiai*, intensyvumui* ir rizikai*, ir yra pakankamas, kad būtų galima nuspręsti dėl reikiamų apsaugos* priemonių taikymo ir atpažinti bei stebėti galimą neigiamą šios veiklos poveikį.</p>
<p>6.1.1 rodiklis. Aktuali prieinama informacija* yra naudojama nustatant aplinkos vertybes* miškų valdymo vienetė* ar už jo ribų esančiose tose teritorijose, kurios gali būti veikiamos ūkinės veiklos</p>
<p>6.1.2 rodiklis. Aplinkos vertybės* vertinamos taip išsamiai ir reguliariai, kad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ūkinės veiklos poveikį nustatytoms aplinkos vertybėms* būtų galima įvertinti pagal 6.2 kriterijų*; 2) riziką* aplinkos vertybėms* būtų galima įvertinti pagal 6.2 kriterijų*; 3) reikiamas apsaugos* priemonės būtų galima nustatyti pagal 6.3 kriterijų*; 4) aplinkos būklės pokyčių stebėseną būtų galima vykdyti pagal 8 principą*.
<p>6.2 kriterijus. Prieš pradėdama teritoriją galinčią paveikti ūkinę veiklą, organizacija* nustato ir įvertina planuojamos ūkinės veiklos poveikio mastą*, intensyvumą* ir riziką* nustatytoms aplinkos vertybėms*.</p>
<p>6.2.1 rodiklis. Įgyvendinamos poveikio aplinkai vertinimo priemonės*, siekiant nustatyti galimą esamą ir būsimą ūkinės veiklos poveikį aplinkos vertybėms* tiek medynų, tiek kraštovaizdžio požiūriu.</p>
<p>6.2.2 rodiklis. Poveikio aplinkai vertinimas*, nustatant ir įvertinant ūkinės veiklos poveikį, atliekamas prieš pradėdant teritoriją paveiksiančią ūkinę veiklą.</p>
<p>6.3 kriterijus. Organizacija* nustato ir įgyvendina veiksmingas priemones, skirtas išvengti neigiamo ūkinės veiklos poveikio aplinkos vertybėms*. Atsiradęs neigiamas poveikis švelninamas, o aplinkos vertybės* atkuriamos*, proporcingai šio poveikio mastui*, intensyvumui* ir rizikai*. (C6.1 P&C V4)</p>

6.3.1 rodiklis. Ūkinė veikla planuojama ir įgyvendinama vengiant neigiamo poveikio aplinkos vertybėms* ir jas saugant*.
6.3.2 rodiklis. Ūkinė veikla užkerta kelią neigiamam poveikiui aplinkos vertybėms*.
6.3.3 rodiklis. Neigiamo poveikio aplinkos vertybėms* atvejais imamasi priemonių išvengti tolesnės žalos, atsiradęs neigiamas poveikis švelninamas, o pažeistos aplinkos vertybės* atkuriamos.
6.4 kriterijus. Organizacija* saugo* retas* ir nykstančias rūšis* bei jų buveines* miškų valdymo vienetė*, naudodama apsaugos zonas ir saugomas teritorijas*, gamtines jungtis* ir (arba), kitas tiesiogines jų išlikimą ir gyvybingumą palaikančias priemones. Šios priemonės proporcingos ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai* bei retų* ir nykstančių rūšių* apsaugos* būklei ir jų ekologiniams poreikiams. Nustatydamas priemones miškų valdymo vienetė*, organizacija* atsižvelgia į retų* ir nykstančių rūšių* geografinį paplitimą ir ekologinius poreikius už miškų valdymo vieneto* ribų. (C6.2 P&C V4)
6.4.1 rodiklis. Nustatant retas* ir nykstančias rūšis* bei jų buveines*, įskaitant CITES sąrašo rūšis (jei taikoma) ir tas rūšis, kurios išvardytos nacionaliniuose, regioniniuose ir vietiniuose retų* ir nykstančių rūšių* sąrašuose ir kurios (galimai) yra miškų valdymo vienetė* ir besiribojančiuose plotuose, naudojamasi aktualia prieinama informacija*.
6.4.2 rodiklis. Nustatomas galimas ūkinės veiklos poveikis retoms* ir nykstančioms rūšims*, jų apsaugos* būklei ir buveinėms*, prireikus ūkinė veikla keičiama, siekiant išvengti neigiamo poveikio.
6.4.3 rodiklis. Retos* ir nykstančios rūšys* bei jų buveinės* saugomos naudojant apsaugos zonas, saugomas teritorijas*, gamtines jungtis* ir kitas tiesiogines jų išlikimą ir gyvybingumą palaikančias priemones, kaip antai rūšių atkūrimo programos.
6.4.4 rodiklis. Užkertamas kelias retų* ir nykstančių rūšių* medžioklei, žvejybai, gaudymui spąstais ir rinkimui.
6.5 kriterijus. Organizacija* nustato ir saugo* vietovei būdingų ekosistemų* reprezentatyvius plotus* ir (arba) atkuria* juos į kuo natūralesnę būklę. Tais atvejais, kai reprezentatyvių plotų* nėra arba jų nepakanka, organizacija* atkuria* dalį miškų valdymo vieneto* ploto į kuo natūralesnę būklę. Reprezentatyvių plotų*, įskaitant tuos, kurie yra plantaciniuose želdiniuose*, dydis ir priemonės jų apsaugai* ar atkūrimui* yra proporcingos apsaugos* būklei ir ekosistemų vertei kraštovaizdžio* lygmeniu, taip pat ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*. (C6.4 ir 10.5 P&C V4 ir Siūlymas 7#2014)
6.5.1 rodiklis. Nustatant vietovei būdingas ekosistemas*, kurios egzistuoja arba natūraliomis sąlygomis* egzistuoję miškų valdymo vienetė*, naudojamas aktualia prieinama informacija*.
6.5.2 rodiklis. Saugomi* esami vietovei būdingų ekosistemų* reprezentatyvūs plotai*.
6.5.3 rodiklis. Jei reprezentatyvių plotų* nėra arba jie netinkamai reprezentuoja vietovei būdingas ekosistemas* ar yra kitaip nepakankami, dalis miškų valdymo vieneto* ploto atkuriamas* į kuo natūralesnę būklę.
6.5.4 rodiklis. Reprezentatyvūs plotai* atrenkami šia prioritetine tvarka: kartinės miško* buveinės* (įskaitant

<p>potencialias), botaniniai gamtos paveldo objektai, saugomų paukščių rūšių lizdinės teritorijos, medžiais apaugusios ganyklos, sausieji ažuolynai, paupių guobynai (taip pat žr. C priedą). Reprezentatyvūs plotai* taip pat apima:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Europos Bendrijos svarbos natūralias buveines; 2) saugomų rūšių radavietes; 3) gaisravietes, kurių neprivaloma atkurti*; 4) rezervatų miškus*; 5) natūralius miškus*, esančius žemės ūkio veiklai mažiau tinkamose vietovėse, kurioms būdingos natūralių miškų savybės (kaip antai, statūs šlaitai, ežerų ir pelkių salos, pusiasaliai ir pan.); 6) kitus natūralią vertę turinčius plotus.
<p>6.5.5 rodiklis. Reprezentatyvūs plotai* kartu su kitais saugomų teritorijų tinklo* komponentais sudaro ne mažiau kaip 10 % miškų valdymo vieneto* ploto.</p>
<p>6.5.6 rodiklis. 6.5.5 rodiklyje minimose teritorijose miško* kirtimai leidžiami tais atvejais, jeigu yra iškilusi masinio ligų plitimo grėsmė arba įvykus stichinei nelaimei.</p>
<p>6.5.7 rodiklis. 6.5.6 rodiklyje nurodytu atveju sprendimą dėl kirtimų tikslingumo priima komisija, sudaryta organizacijos* iniciatyva, dalyvaujant* aplinkosaugos organizacijų atstovams ar ekspertams ir miško* sanitarinės apsaugos* specialistams.</p>
<p>6.6 kriterijus. Organizacija* veiksmingai palaiko natūraliai aptinkamų vietinių rūšių* ir genotipų* tęstinį egzistavimą ir neleidžia nykti biologinei įvairovei*, ypač tvarkant buveines* miškų valdymo vienetė*. Organizacija* užtikrina, kad būtų parengtos veiksmingos priemonės, skirtos valdyti ir kontroliuoti medžioklę, žvejybą, gaudymą spąstais ir rinkimą. (C6.2 ir C6.3 P&C V4)</p>
<p>6.6.1 rodiklis. Vykdamt ūkinę veiklą, palaikomos augalų bendrijos ir išlaikomos buveinių* savybės*, kurios būdingos vietinėms ekosistemoms, įsikūrusioms miškų valdymo vieneto* teritorijoje.</p>
<p>6.6.2 rodiklis. Jeigu dėl ūkinės veiklos praeityje buvo sunaikintos tam tikros augalų bendrijos ar buveinių* savybės*, vykdoma ūkinė veikla tokioms buveinėms* atkurti* (NF).</p>
<p>6.6.3 rodiklis. Vykdamt ūkinę veiklą išlaikomos, gerinamos ar atkuriamos* buveinių* savybės*, susijusios su vietovei būdingomis ekosistemomis*, siekiant išlaikyti natūraliai aptinkamų rūšių* įvairovę ir genetinę įvairovę (NF).</p>
<p>6.6.4 rodiklis. Saugomi* medžiai su uoksais ir dideliais lizdais (NF).</p>
<p>6.7 kriterijus. Organizacija* saugo* arba atkuria* natūralius vandentakius, vandens telkinius*, pakrančių zonas* ir jų gamtines jungtis*. Organizacija* neleidžia atsirasti neigiamam poveikiui vandens kokybei ir kiekiui, o jam atsiradus – jį švelnina ir imasi priemonių ištaisyti situaciją. (C6.5 ir 10.2 P&C V4)</p>
<p>6.7.1 rodiklis. Įgyvendinamos apsaugos* priemonės, skirtos apsaugoti natūralius vandentakius, vandens telkinius*, pakrančių zonas* ir jų gamtines jungtis*, įskaitant vandens kiekį ir kokybę.</p>

<p>6.7.2 rodiklis. Tais atvejais, kai taikytos apsaugos* priemonės neapsaugo vandentakių*, vandens telkinių*, pakrančių zonų* ir jų gamtinių jungčių*, vandens kiekio ir vandens kokybės nuo miškų ūkio* (ar kitokios veiklos) poveikio, įgyvendinamos atkuriamosios priemonės.</p> <p>Pastaba dėl taikymo. Šis rodiklis taip pat taikomas situacijose, kai nuolat prastėja vandentakių*, vandens telkinių*, pakrančių zonų* ir jų gamtinių jungčių* vandens kokybė ir mažėja vandens kiekis dėl ankstesnių miško valdytojų ir (arba) trečiųjų šalių veiklos. Tokiais atvejais organizacija* imasi protingų/įperkamu priemonių žalai sušvelninti.</p>
<p>6.7.3 rodiklis. Jeigu suprastėjo natūralių vandentakių*, vandens telkinių*, pakrančių zonų* ir jų gamtinių jungčių* vandens kokybė ir mažėja vandens kiekis dėl organizacijos* anksčiau žemėje ir vandenyje vykdytos veiklos, įgyvendinamos atkuriamosios* priemonės.</p>
<p>6.7.4 rodiklis. Rekonstruojant sausinimo sistemas magistraliniuose kanaluose, iš kurių vanduo išteka į natūralius vandens telkinius*, įrengiami nusodintuvai.</p>
<p>6.8 kriterijus. Organizacija* tvarko kraštovaizdį* miškų valdymo vienetė*, kad palaikytų ir (arba) atkurtų* rūšių, plotų, amžiaus, erdvinės struktūros ir miško atkūrimo* būdų įvairovę, būdingą kraštovaizdžio vertybėms* tame regione, ir didintų aplinkos ir ekonomikos atsparumą*. (C10.2 ir 10.3 P&C V4)</p>
<p>6.8.1 rodiklis. Palaikoma kraštovaizdžiui būdinga* rūšių, plotų, amžiaus, erdvinės struktūros ir miško atkūrimo* būdų įvairovė (NF).</p>
<p>6.8.2 rodiklis. Tais atvejais, kai nebuvo išsaugota kraštovaizdžiui būdinga* rūšių, plotų, amžiaus, erdvinės struktūros ir miško atkūrimo* būdų įvairovė, imamasi priemonių ją atkurti (NF).</p>
<p>6.8.3 rodiklis. Palaikoma vietinių kietųjų lapuočių medžių rūšių dalis medynuose (NF).</p>
<p>6.9 kriterijus. Organizacija* neverčia natūralių miškų* į plantacinius želdinius*, taip pat neverčia natūralių miškų* arba plantacinių želdinių, ūkinės veiklos teritorijoje tiesiogiai paverstų iš natūralių miškų*, į ne miško* žemę, išskyrus atvejus, kai tai:</p> <p>a) vyksta miškų valdymo vieneto* labai mažoje dalyje*, ir</p> <p>b) duos aiškia, didelę, papildomą, saugią ir ilgalaikę* naudą miškų valdymo vienetė*, ir</p> <p>c) nepažeidžia ir nesukelia grėsmės ypatingoms vertybėms*, vietovėms ar ištekliams, reikalingiems palaikyti ar gerinti tas ypatingas vertybes*. (C6.10 P&C V4 ir Siūlymas 2014#7)</p>
<p>6.9.1 rodiklis. Natūralūs miškai* neverčiami į plantacinius želdinius*, natūralūs miškai* neverčiami į ne miško* žemę, iš natūralių miškų* tiesiogiai paversti plantaciniai želdiniai* neverčiami į ne miško* žemę, išskyrus atvejus, kai tai:</p> <p>1) vyksta miškų valdymo vieneto* labai mažoje dalyje*, ir</p> <p>2) duos aiškia, didelę, papildomą, saugią ir ilgalaikę* naudą miškų valdymo vienetė*, ir</p> <p>3) nepažeidžia ir nesukelia grėsmės ypatingoms vertybėms*, vietovėms ar ištekliams, reikalingiems palaikyti ar gerinti tas ypatingas vertybes*.</p>
<p>6.10 kriterijus. Miškų valdymo vienetai*, kuriuose yra plantacinių želdinių*, įkurtų plotuose, kurie buvo</p>

<p>paversti iš natūralaus miško* vėliau negu 1994 m. lapkričio mėn., negali būti sertifikuojami, išskyrus atvejus, kai:</p> <p>a) pateikti aiškūs ir pakankami įrodymai, kad organizacija* nebuvo tiesiogiai ar netiesiogiai atsakinga už tokį žemės paskirties pakeitimą, arba</p> <p>b) žemės paskirties pakeitimas paveikė labai mažą* miškų valdymo vieneto* dalį ir tai davė akivaizdžią, reikšmingą, papildomą, ilgalaikę* išsaugojimo* naudą miškų valdymo vienete*. (C10.9 P&C V4)</p>
<p>6.10.1 rodiklis. Natūralūs miškai* nėra verčiami į plantacinius želdinius*.</p>
<p style="text-align: center;">7 PRINCIPAS. ŪKINĖS VEIKLOS PLANAVIMAS</p> <p>Organizacija* turi parengusi ūkinės veiklos planą*, kuris atitinka jos politiką ir ūkinės veiklos tikslus* ir yra proporcingas ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*. Ūkinės veiklos planas* įgyvendinamas ir atnaujinamas remiantis stebėsenos informacija, siekiant skatinti adaptyvų miškų tvarkymą. Atitinkami planavimo ir procedūrų dokumentai yra pakankami, kad jais galėtų vadovautis darbuotojai* ir būtų galima informuoti paveiktąsias šalis* bei suinteresuotąsias šalis* ir pagrįsti ūkinės veiklos sprendimus. (P7 P&CV4)</p>
<p>7.1 kriterijus. Organizacija*, proporcingai ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*, nustato politikos nuostatas (vizijas ir vertybes) ir ūkinės veiklos tikslus*, kurie aplinkosauginiu požiūriu priimtini, socialiai atsakingi ir ekonomiškai gyvybingi. Šių politikos nuostatų ir ūkinės veiklos tikslų* santraukos pateiktos ūkinės veiklos plane* ir paskelbtos viešai. (C7.1a P&C V4)</p>
<p>7.1.1 rodiklis. Parengtos politikos nuostatos (vizija ir vertybės), padedančios laikytis šio standarto reikalavimų.</p>
<p>7.1.2 rodiklis. Nustatyti ūkinės veiklos tikslai*, skirti įgyvendinti šio standarto rodiklius.</p>
<p>7.1.3 rodiklis. Apibrėžtų politikos nuostatų ir ūkinės veiklos tikslų* santraukos pateiktos ūkinės veiklos plane* (SLIMF ir plantacinių želdinių* atveju – lygiaverčiame dokumente, pvz., veiklos plane) ir paskelbtos viešai.</p>
<p>7.2 kriterijus. Organizacija* miškų valdymo vienete* turi ir įgyvendina ūkinės veiklos planą*, kuris atitinka politikos nuostatas ir ūkinės veiklos tikslus*, nustatytus pagal 7.1 kriterijų*. Ūkinės veiklos plane* aprašyti miškų valdymo vienete* esantys gamtos išteklių ir paaiškinta, kaip šis planas* atitinka FSC sertifikavimo reikalavimus. Ūkinės veiklos planas* apima miškų* ir socialinio valdymo planavimą, proporcingą planuojamos ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*. (C7.1 P&C V4)</p>
<p>7.2.1 rodiklis. Ūkinės veiklos plane* (SLIMF ir plantacinių želdinių* atveju – lygiaverčiame dokumente, pvz., veiklos plane) yra nurodyti ūkinės veiklos veiksmi, procedūros, strategijos ir priemonės ūkinės veiklos tikslams* pasiekti.</p>
<p>7.2.2 rodiklis. Ūkinės veiklos plane* (SLIMF ir plantacinių želdinių* atveju – lygiaverčiame dokumente, pvz., veiklos plane) aptariami D priede išvardinti elementai, šis planas yra vykdomas.</p>
<p>7.3 kriterijus. Ūkinės veiklos plane* nurodyti išmatuojami rodikliai*, kuriais gali būti vertinama nustatyti ūkinės veiklos tikslų* pasiekimo pažanga.</p>
<p>7.3.1 rodiklis. Ūkinės veiklos tikslų* pasiekimo pažangai stebėti nustatyti išmatuojami rodikliai* ir jų</p>

<p>stebėsenos dažnumas.</p>
<p>7.4 kriterijus. Organizacija* atnaujina ir reguliariai tikslina veiklos planavimo dokumentus* ir procedūrinius dokumentus, kad juose pateiktų stebėsenos ir vertinimo rezultatus, suinteresuotųjų šalių* įtraukimo* rezultatus, naujausią mokslinę ir techninę informaciją, taip pat reaguoja į kintančias gamtinės aplinkos, socialines ir ekonomines sąlygas. (C7.2 P&C V4)</p>
<p>7.4.1 rodiklis. Ūkinės veiklos planas* reguliariai tikslinamas ir atnaujinamas pagal D priedo nuostatas, įtraukiant*:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) stebėsenos rezultatus, įskaitant sertifikavimo auditų rezultatus, 2) vertinimo rezultatus, 3) suinteresuotųjų šalių* įtraukimo* rezultatus, 4) naujausią mokslinę ir techninę informaciją; ir 5) kintančias gamtinės aplinkos, socialines ar ekonomines sąlygas (LS, NF)
<p>7.4.2 rodiklis. Ūkinės veiklos planas reguliariai peržiūrimas ir, prireikus, tikslinamas (SLIMF).</p>
<p>7.5 kriterijus. Organizacija* viešai ir nemokamai skelbia savo ūkinės veiklos plano* santrauką. Ūkinės veiklos plano* dalys, išskyrus konfidencialią informaciją*, kurios svarbios paveiktosioms šalims*, yra pateikiamos pagal pareikalavimą, sumokėjus prašomos medžiagos parengimo kainą. (C7.4 P&C V4)</p>
<p>7.5.1 rodiklis. Suinteresuotosioms šalims suprantama forma parengta ūkinės veiklos plano* (SLIMF ir plantacinių želdinių* atveju – lygiaverčio dokumento, pvz., veiklos plano) santrauka, įskaitant žemėlapius ir neįtraukiant konfidencialios informacijos*, yra viešai prieinama* ir nemokama.</p>
<p>7.5.2 rodiklis. Ūkinės veiklos plano* dalys, išskyrus konfidencialią informaciją*, kurios svarbios paveiktosioms šalims*, yra pateikiamos šalims paprašius ir padengus prašomos medžiagos parengimo sąnaudų kaštus.</p>
<p>7.6 kriterijus. Organizacija*, proporcingai ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*, skaidriai ir aktyviai įtraukia* paveiktąsias šalis* į ūkinės veiklos planavimo ir stebėsenos procesus, taip pat ir suinteresuotąsias šalis*, šioms pareiškus tokį pageidavimą.</p>
<p>7.6.1 rodiklis. Paveiktosios šalys* yra įtraukiamos į šiuos kultūrinio požiūriu tinkamo būdo* procesus*:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) sprendžiant ginčus* (1.6 kriterijus*, 2.6 kriterijus*, 4.6 kriterijus*) (LS); 2) nustatant teises* (4.1 kriterijus*) (LS), vietas (4.7 kriterijus*) ir poveikį (4.5 kriterijus*); 3) nustatant vietos bendruomenių* socialinės ir ekonominės plėtros veiklas (4.4 kriterijus*) (LS); ir 4) atliekant ypatingų vertybių* vertinimą, tvarkymą ir stebėseną (9.1 kriterijus*, 9.2 kriterijus*, 9.4 kriterijus*).
<p>7.6.2 rodiklis. Kultūrinio požiūriu tinkamu būdu* įtraukiant* šalis:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nustatomi atitinkami atstovai ir kontaktiniai asmenys (įskaitant, kur tinka, vietos institucijas ir organizacijas); 2) nustatomi visoms pusėms priimtini bendravimo būdai, leidžiantys keistis informacija; 3) užtikrinama, kad visi susitikimai, aptariami klausimai ir pasiekti susitarimai būtų protokoluojami;

<p>4) užtikrinama, kad būtų lygiateisiškai atstovaujama visoms šalims (moterims, jaunimui, vyresnio amžiaus žmonėms, mažumoms) ir visos jos būtų įtrauktos;</p> <p>5) užtikrinama, kad būtų patvirtinti susitikimų protokolai;</p> <p>6) užtikrinama, kad visos įtrauktos šalys būtų supažindintos su visais kultūriniu požiūriu tinkamu būdu* veiklos rezultatais (LS).</p>
<p>7.6.3 rodiklis. Paveiktosioms* ir suinteresuotosioms šalims* suteikiama galimybė kultūriniu požiūriu tinkamu būdu* būti įtrauktoms* į ūkinės veiklos, turinčios įtakos jų interesams, planavimo ir stebėsenos procesus.</p>
<p style="text-align: center;">8 PRINCIPAS. STEBĖSENA IR ĮVERTINIMAS</p> <p>Organizacija* parodo, kad pažanga siekiant ūkinės veiklos tikslų*, ūkinės veiklos poveikis ir miškų valdymo vienetų* būklė yra stebima ir įvertinama proporcingai ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*, kad būtų užtikrintas adaptyvus miškų tvarkymas. (P8 P&C V4)</p>
<p>8.1 kriterijus. Organizacija* stebi savo ūkinės veiklos plano*, politikos ir ūkinės veiklos tikslų* įgyvendinimą, planuojamų veiklų pažangą ir išmatuojamų rodiklių* reikšmes. (naujas)</p>
<p>8.1.1 rodiklis. Parengtos rašytinės procedūros, kurios įgyvendinamos stebint ūkinės veiklos plano*, politikos ir ūkinės veiklos tikslų* vykdymą ir išmatuojamų rodiklių* reikšmes (LS, NF).</p>
<p>8.1.2. Vykdoma ūkinės veiklos plano* įgyvendinimo stebėseną (SLIMF).</p>
<p>8.2 kriterijus. Miškų valdymo vienetų* organizacija* stebi ir įvertina vykdomos ūkinės veiklos aplinkosauginį ir socialinį poveikį bei gamtinės aplinkos būklės pokyčius. (C8.2 P&C V4)</p>
<p>8.2.1 rodiklis. Ūkinės veiklos socialinis ir aplinkosauginis poveikis stebimas* pagal E priedo nuostatas.</p>
<p>8.2.2 rodiklis. Aplinkos būklės pokyčiai stebimi* pagal E priedo nuostatas.</p>
<p>8.3 kriterijus. Organizacija* analizuoja stebėsenos ir įvertinimo rezultatus, kuriuos įtraukia į savo planavimo procesą. (C8.4 P&C V4)</p>
<p>8.3.1 rodiklis. Adaptyvus miškų tvarkymas įgyvendinamas taip, kad stebėsenos* rezultatai būtų naudojami reguliariai atnaujinant planavimo procesus ir ūkinės veiklos planą*.</p>
<p>8.3.2 rodiklis. Jei stebėsenos rezultatai rodo, kad nesilaikoma FSC standarto reikalavimų, tuomet peržiūrimi ūkinės veiklos tikslai*, išmatuojami rodikliai* ir (arba) ūkinė veikla.</p>
<p>8.4 kriterijus. Organizacijos* stebėsenos rezultatų santrauka, išskyrus konfidencialią informaciją*, yra viešai prieinama* ir nemokama. (C8.5 P&C V4)</p>
<p>8.4.1 rodiklis. Suinteresuotosioms šalims* suprantama forma ir pagal E priedo reikalavimus parengta stebėsenos rezultatų santrauka, įskaitant žemėlapius ir neįtraukiant konfidencialios informacijos*, yra viešai prieinama* ir nemokama (LS, NF).</p>

8.4.2 rodiklis. Gavus prašymą, nemokamai pateikiama stebėsenos rezultatų santrauka (išskyrus konfidencialią informaciją*), parengta suinteresuotosioms šalims* suprantama forma ir pagal E priedo reikalavimus (SLIMF).

8.5 kriterijus. Organizacija* yra įdiegusi sistemą, proporcingą savo ūkinės veiklos mastui, intensyvumui ir rizikai*, leidžiančią atsekti prognozuojamą kiekvienų metų FSC sertifikuotos produkcijos miškų valdymo vienetė* apimtį ir kilmę. (C8.3 P&C V4)

8.5.1 rodiklis. Įdiegta sistema, leidžianti atsekti visus parduodamus FSC sertifikuotus produktus:

- 1) pareikalavus sertifikavimo įstaigai, sandorių patikra* atliekama pateikiant FSC sandorio* datą;
- 2) pareikalavus sertifikavimo įstaigai, plaušo patikra* atliekama mėginius ir medžiagų pavyzdžius bei informaciją apie rūšių sudėtį.

8.5.2 rodiklis. Kaupiama ir dokumentuojama informacija apie visus parduotus produktus, įskaitant:

- 1) bendrinius ir mokslinius rūšių pavadinimus;
- 2) produkto pavadinimą arba aprašymą;
- 3) produkto kiekį;
- 4) informaciją, leidžiančią atsekti produkciją iki kirtavietės;
- 5) miško kirtimo datą;
- 6) gamybos datą ir kiekį, jeigu vyksta pirminis medienos perdirbimas miške*;
- 7) informaciją, ar produkcija buvo parduota kaip FSC sertifikuota ar nesertifikuota.

8.5.3 rodiklis. Visų parduotų FSC sertifikuotų produktų sąskaitos faktūros ar panašūs dokumentai saugomi* ne trumpiau kaip penkerius metus, juose nurodyta ši privaloma informacija:

- 1) pirkėjo pavadinimas ir adresas;
- 2) pardavimo data;
- 3) bendrinis ir mokslinis rūšies pavadinimas;
- 4) produkto aprašymas;
- 5) parduoto produkto kiekis;
- 6) sertifikato kodas;
- 7) žyma „FSC 100%“, reiškianti, kad buvo parduotas FSC sertifikuotas produktas.

9 PRINCIPAS. YPATINGOS VERTYBĖS*

Organizacija* palaiko ir (arba) gerina ypatingas vertybes* miškų valdymo vienetė*, taikydama atsargumo principą*. (P9 P&C V4)

9.1 kriterijus. Organizacija*, įtraukdama* paveiktąsias šalis*, suinteresuotąsias šalis*, taip pat naudodama kitas priemones ir šaltinius, nustato ir dokumentuoja esamas ypatingas vertybes* ir jų būklę miškų valdymo vienetė*, proporcingai ūkinės veiklos poveikio mastui*, intensyvumui* ir rizikai*, ir šių vertybių* egzistavimo tikimybę:

YV1 – rūšių įvairovė. Biologinės įvairovės* koncentracijos, įskaitant endemines*, retas*, nykstančias* rūšis arba rūšis, kurioms gresia išnykimas, kurios yra reikšmingos* pasauliniu, nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu.

<p>YV2 – kraštovaizdžio* ekosistemos* ir mozaikos. Nepažeisti miško kraštovaizdžiai* ir didelės kraštovaizdžio* lygmens ekosistemos* bei ekosistemų* mozaikos, kurios yra reikšmingos* pasauliniu, regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu ir kuriose yra gyvybingų daugumos natūraliai pasitaikančių, pasiskirsčiusių ir paplitusių rūšių populiacijų.</p> <p>YV3 – ekosistemos* ir buveinės*. Retos*, nykstančios* ekosistemos*, buveinės* ar rezervatai* arba tie, kuriems gresia išnykimas.</p> <p>YV4 – itin svarbios* ekosisteminės paslaugos*. Pagrindinės ekosistemos paslaugos* itin svarbiose* situacijose, įskaitant vandens baseinų apsaugą* ir pažeidžiamų dirvožemių bei šlaitų erozijos kontrolę.</p> <p>YV5 – bendruomenių* poreikiai. Teritorijos ir išteklių, būtini tenkinti pagrindinius vietos bendruomenių* ar čiabuvių tautų* poreikius (kaip antai pragyvenimo šaltiniai, sveikata, mityba, vanduo ir pan.), nustatyti bendradarbiaujant* su šiomis bendruomenėmis ar čiabuvių tautomis.</p> <p>YV6 – kultūros vertybės. Teritorijos, išteklių, buveinės* ir kraštovaizdžiai*, turintys pasaulinę ar nacionalinę kultūrinę, archeologinę ar istorinę reikšmę ir (arba) turintys itin didelę* kultūrinę, ekologinę, ekonominę ar religinę / sakralinę reikšmę tradicinėms vietos bendruomenių* ar čiabuvių tautų* kultūroms, nustatytoms bendradarbiaujant* su šiomis vietos bendruomenėmis* arba čiabuvių tautomis*. (C9.1 P&C V4 ir Siūlymas 7 # 2014“).</p>
<p>9.1.1 rodiklis. Atliktas vertinimas, naudojantis aktualia prieinama informacija* ir nurodant 9.1 kriterijuje nurodytų 1-6 kategorijų ypatingų vertybių* vietą ir būklę, taip pat ypatingų vertybių teritorijas* (F priedas) ir jų būklę.</p>
<p>9.1.2 rodiklis. Vertinimas atliktas išanalizavus įtrauktų* (F priedas) paveiktųjų šalių* ir suinteresuotųjų šalių* pasiūlymus dėl ypatingų vertybių* išsaugojimo*.</p>
<p>9.2 kriterijus. Įtraukdama* paveiktąsias šalis*, suinteresuotąsias šalis* ir ekspertus, organizacija* rengia veiksmingas strategijas, skirtas palaikyti ir (arba) gerinti nustatytas ypatingas vertybes*. (C9.2 P&C V4)</p>
<p>9.2.1 rodiklis. Nustatytos grėsmės ypatingoms vertybėms*, remiantis aktualia prieinama informacija* (F priedas).</p>
<p>9.2.2 rodiklis. Ūkinės veiklos strategijos ir veiksmai, skirti palaikyti ir (arba) gerinti nustatytas ypatingas vertybes* ir palaikyti susijusias ypatingų vertybių teritorijas* (F priedas), buvo numatyti dar prieš pradėdant galimai žalingą ūkinę veiklą.</p>
<p>9.2.3 rodiklis. Rengiant ūkinės veiklos strategijas ir numatant veiksmus, skirtus palaikyti ir (arba) pagerinti nustatytas ypatingas vertybes*, įtraukiamos* paveiktosios šalys*, suinteresuotosios šalys* ir ekspertai.</p>
<p>9.2.4 rodiklis. Numatytos veiksmingos priemonės, skirtos palaikyti ir (arba) pagerinti ypatingas vertybes*.</p>
<p>9.3 kriterijus. Organizacija* įgyvendina strategijas ir veiksmus, skirtus palaikyti ir (arba) plėtoti nustatytas ypatingas vertybes*. Šios strategijos ir veiksmai įgyvendinami taikant atsargumo principą* ir yra proporcingi ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*. (C9.3 P&C V4)</p>
<p>9.3.1 rodiklis. Ypatingos vertybės* ir ypatingų vertybių teritorijos* yra palaikomos ir (arba) plėtojamos įgyvendinant numatytas veiksmingas priemones (F priedas).</p>

9.3.2 rodiklis. Ūkinė veikla vykdoma nežalojant ypatingų vertybių* ir vengiant tokios rizikos*.
9.3.3 rodiklis. Veikla, žalojanti ypatingas vertybes*, nedelsiant nutraukiama, ir imamasi veiksmų joms atkurti* ir apsaugoti*.
9.4 kriterijus. Organizacija* reguliariai vykdo stebėseną, kad įvertintų ypatingų vertybių* būklės pokyčius, ir koreguoja savo ūkinės veiklos strategijas taip, kad užtikrintų veiksmingą šių vertybių apsaugą*. Stebėseną yra proporcinga ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*, ją vykdamas įtraukiamos* paveiktosios šalys*, suinteresuotosios šalys* ir ekspertai. (C9.4 P&C V4)
9.4.1 rodiklis. Vykdamas reguliarios stebėsenos programą (F priedas) vertinama: <ol style="list-style-type: none"> 1) priemonių įgyvendinimas; 2) ypatingų vertybių* būklė, įskaitant ypatingų vertybių teritorijas*; 3) ūkinės veiklos strategijų ir veiksmų efektyvumas saugant ypatingas vertybes*, kad būtų išsaugotos ir (arba) pagerintos ypatingos vertybės*.
9.4.2 rodiklis. Stebėsenos programoje dalyvauja* paveiktosios šalys*, suinteresuotosios šalys* ir ekspertai.
9.4.3 rodiklis. Stebėsenos programa yra pakankamos apimties, detalumo ir intensyvumo, kad būtų galima nustatyti ypatingų vertybių* būklės pokyčius lyginant su kiekvienos ypatingos vertybės* pirminio vertinimo rezultatais ir nustatyta jų būkle.
9.4.4 rodiklis. Ūkinės veiklos priemonės ir veiksmai koreguojami, kai stebėsenos rezultatai arba bet kuri kita nauja informacija rodo, kad šios priemonės yra nepakankamos ypatingų vertybių* palaikymui ir (arba) gerinimui užtikrinti.
10 PRINCIPAS. ŪKINĖS VEIKLOS VYKDYMAS
Ūkinė veikla, kurią miškų valdymo vienetė* vykdo pati organizacija* arba kuri vykdoma jos tikslams, yra parinkta ir įgyvendinama vadovaujantis bendrąja organizacijos* ekonomine, aplinkosaugos ir socialine politika ir ūkinės veiklos tikslais* bei laikantis principų* ir kriterijų*.
10.1 kriterijus. Po miško* kirtimo arba vadovaudamasi ūkinės veiklos planu*, organizacija* laiku atkuria mišką* natūraliu ar dirbtiniu būdu į prieškirminę* arba į kuo natūralesnę būklę*.
10.1.1 rodiklis. Iškirsti plotai atkuriami* laiku*: <ol style="list-style-type: none"> 1) saugant aplinkos vertybes*; 2) atsižvelgiant į prieškirmines sąlygas* ar natūralių miškų* sudėtį ir struktūrą (NF).
10.1.2 rodiklis. Miškas atkuriamas* taip, kad: <ol style="list-style-type: none"> 1) iškirtus plantacinius želdinius* būtų atkurta* analogiška augalija arba natūralus miškas*; arba 2) iškirtus natūralų mišką* ar rekonstruojant medyną, būtų atkurtos* vietai būdingos ekosistemos* sąlygos.
10.1.3 rodiklis. Paviršinis vanduo nuleidžiamas iki 70 cm gylio vagomis tik tose vietose, kuriose kitu atveju

<p>nebūtų įmanoma atkurti* miško.</p>
<p>10.2 kriterijus. Organizacija* atkuria* mišką rūšimis, kurios ekologiškai gerai prisitaiko prie vietos sąlygų ir atitinka ūkinės veiklos tikslus*. Miškui atkurti* organizacija* naudoja vietines rūšis* ir genotipus*, nebent yra aiškus ir įtikinantis pateisinimas naudoti kitas rūšis ir genotipus*. (C10.4 ir C10.8 P&C V4)</p>
<p>10.2.1 rodiklis. Miško atkūrimui* parinktos rūšys* ekologiškai gerai prisitaiko prie vietos sąlygų, yra vietinės* ir vietinės kilmės, nebent yra aiškus ir įtikinantis pagrindimas, kodėl naudojami ne vietiniai genotipai* arba ne vietinės rūšys*.</p>
<p>10.2.2 rodiklis. Miško atkūrimui* parinktos rūšys tinka įgyvendinti atkūrimo* ir ūkinės veiklos tikslus*.</p>
<p>10.3 kriterijus. Organizacija* naudoja svetimžemes rūšis* tik tuomet, kai žinios ir (arba) praktika patvirtina, kad galima kontroliuoti bet kokį jų invazinį poveikį ir taikyti veiksmingas poveikio mažinimo priemones. (C6.9 ir C10.8 P&C V4)</p>
<p>10.3.1 rodiklis. Svetimžemės rūšys* naudojamos tik tuomet, kai praktika ir (arba) mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad galima kontroliuoti jų invazinį poveikį.</p>
<p>10.3.2 rodiklis. Svetimžemės rūšys* naudojamos tik tuomet, kai yra parengtos veiksmingos priemonės kontroliuoti jų plitimą.</p>
<p>10.3.3 rodiklis. Kontroliuojamas invazinių rūšių* plitimas.</p>
<p>10.4 kriterijus. Miškų valdymo vienetė* organizacija* nenaudoja genetiškai modifikuotų organizmų*. (C6.8 P&C V4)</p>
<p>10.4.1 rodiklis. Nenaudojami genetiškai modifikuoti organizmai*.</p>
<p>10.5 kriterijus. Organizacija* taiko miškininkystės* praktikas, kurios yra ekologiškai tinkamos* augalijai, rūšims, vietovėms ir atitinka ūkinės veiklos tikslus*.</p>
<p>10.5.1 rodiklis. Įdiegtos miškininkystės* praktikos yra ekologiškai tinkamos* augalijai, rūšims, vietovėms ir atitinka ūkinės veiklos tikslus*.</p>
<p>10.6 kriterijus. Organizacija* mažina trąšų* kiekį arba apskritai jų nenaudoja. Naudojama trąšas*, organizacija* įrodo, kad miškų tvarkymas naudojant trąšas ekologiniu ir ekonominiu požiūriu yra lygiai taip pat arba labiau naudingas negu tvarkant miškus be trąšų. Organizacija* nežaloja aplinkos vertybių*, švelnina joms daromą žalą ir (arba) jas atkuria*, įskaitant dirvožemius. (C10.7 P&C V4 ir Siūlymas 2014#7)</p>
<p>10.6.1 rodiklis. Trąšos* naudojamos minimaliai arba apskritai nenaudojamos.</p>
<p>10.6.2 rodiklis. Trąšas* leidžiama naudoti tik plantaciniuose želdiniuose*, rekultivuojant karjerus ir medelynuose ir tik tais atvejais, kai trąšų* naudojimo ekologinė ir ekonominė nauda yra lygi arba didesnė (palyginti su trąšų* nenaudojimu).</p>

<p>10.6.3 rodiklis. Tais atvejais, kai naudojamos trąšos, dokumentuose nurodomos trąšų* rūšys, normos, naudojimo dažnumas ir vietos.</p>
<p>10.6.4 rodiklis. Naudojant trąšas*, saugomos* aplinkos vertybės*, taip pat įgyvendinamos priemonės galimai žalai išvengti.</p>
<p>10.6.5 rodiklis. Žala, padaryta aplinkos vertybėms* dėl trąšų* naudojimo, yra švelninama arba šios vertybės* atkuriamos*.</p>
<p>10.7 kriterijus. Organizacija* naudoja integruotas kenkėjų kontrolės ir miškininkystės* sistemas, kuriose vengiama naudoti cheminius pesticidus* arba siekiama jų nenaudoti. Organizacija* nenaudoja jokių cheminių pesticidų*, kuriuos draudžia FSC Pesticidų* politika. Tais atvejais, kai cheminiai pesticidai* naudojami, organizacija* imasi priemonių nežaloti žmonių sveikatos ir aplinkos vertybių*, švelnina joms daromą žalą ir (arba) jas atkuria*. (C6.6 ir C10.7 P&C V4)</p>
<p>10.7.1 rodiklis. Pesticidai* naudojami minimaliai arba apskritai nenaudojami.</p>
<p>10.7.2 rodiklis. Miškų valdymo vienetė* nenaudojami ir nesandėliuojami pesticidai*, kurie draudžiami pagal FSC Pesticidų* politiką, išskyrus atvejus, kai FSC išduoda atitinkamą leidimą.</p>
<p>10.7.3 rodiklis. Pesticidų* naudojimas registruojamas, nurodant jų prekinį pavadinimą, veikliąją medžiagą, panaudotos veikliosios medžiagos kiekį, naudojimo laikotarpį, vietą ir plotą bei naudojimo priežastį.</p>
<p>10.7.4 rodiklis. Pesticidai* naudojami laikantis TDO dokumente „Sauga naudojant chemines medžiagas darbe“ nurodytų reikalavimų jų transportavimui, sandėliavimui, tvarkymui, naudojimui ir avarių šalinimo procedūroms pesticidų* išsiliejimo išvalymo atvejais.</p>
<p>10.7.5 rodiklis. Jeigu naudojami pesticidai*, taikomas toks jų paskleidimo būdas, kad veiksmingų rezultatų būtų pasiekta naudojant kuo mažesnę pesticidų* kiekį, ir užtikrinama veiksminga aplinkinių kraštovaizdžių* apsauga*.</p>
<p>10.7.6 rodiklis. Taikomos priemonės, skirtos išvengti pesticidų* naudojimo žalos aplinkos vertybėms* ir žmonių sveikatai arba ją sumažinti, o padaryta žala atitaisoma.</p>
<p>10.7.7 rodiklis. Tais atvejais, kai naudojami pesticidai*:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pasirenkamas toks pesticidas*, jo naudojimo būdas ir laikas, kad būtų mažiausiai pakenkta žmonėms ir kitoms rūšims; ir 2) remiamasi objektyviais įrodymais, kad pesticidas* yra vienintelis veiksmingas, praktiškas ir ekonomiškasis būdas kontroliuoti kenkėjus.
<p>10.8 kriterijus. Organizacija* mažina, stebi* ir griežtai kontroliuoja biologinių kontrolės priemonių* naudojimą, remdamasi tarptautiniu mastu pripažintais moksliniais pagrindimais*. Naudodama biologines kontrolės priemones*, organizacija* nežaloja aplinkos vertybių*, švelnina joms daromą žalą ir (arba) jas atkuria*. (C6.8 P&C V4)</p>

10.8.1 rodiklis. Biologinės kontrolės priemonės* naudojamos minimaliai, yra stebimos* ir kontroliuojamos.
10.8.2 rodiklis. Biologinių kontrolės priemonių* naudojimas pagrįstas tarptautiniu mastu pripažintais moksliniais pagrindimais*.
10.8.3 rodiklis. Biologinių kontrolės priemonių* naudojimas registruojamas, nurodant jų rūšį, kiekį, naudojimo laikotarpį, vietą ir naudojimo priežastį.
10.8.4 rodiklis. Taikomos priemonės, skirtos išvengti biologinių kontrolės priemonių* naudojimo žalos aplinkos vertybėms* arba ją sumažinti, o padaryta žala atitaisoma.
10.9 kriterijus. Organizacija* įvertina riziką* ir įgyvendina priemones, proporcingas ūkinės veiklos mastui*, intensyvumui* ir rizikai*, kurios mažina galimą gamtinių pavojų* neigiamą poveikį.
10.9.1 rodiklis. Ūkinė veikla vykdoma vengiant arba švelninant galimą gamtinių pavojų* neigiamą poveikį infrastruktūrai*, miško* ištekliams ir vietos bendruomenėms.
10.9.2 rodiklis. Esant stichinių nelaimių* rizikai*, ūkinė veikla keičiama ir (arba) parengiamos ir įgyvendinamos priemonės, kurios mažina šią riziką*.
10.10 kriterijus. Organizacija* vykdo infrastruktūros* plėtrą, transporto veiklą ir miškininkystę* taip, kad būtų apsaugoti* vandens ištekliai ir dirvožemiai, netrikdomos ir nežalojamos retos ir nykstančios rūšys*, buveinės*, ekosistemos* ir kraštovaizdžio vertybės*, atsiradusi žala joms švelninama ir (arba) atitaisoma. (C6.5 P&C V4)
10.10.1 rodiklis. Infrastruktūra* vystoma, prižiūrima ir naudojama, o transporto veikla vykdoma siekiant apsaugoti* aplinkos vertybes*, kaip tai nurodyta 6.1 kriterijuje*.
10.10.2 rodiklis. Miškininkystės* veikla vykdoma siekiant užtikrinti aplinkos vertybių* apsaugą, kaip tai nurodyta 6.1 kriterijuje*.
10.10.3 rodiklis. Vengiama žalos vandentakiams*, vandens telkiniams*, dirvožemiui, retoms ir nykstančioms rūšims*, buveinėms*, ekosistemoms* ir kraštovaizdžio* vertybėms*, atsiradusi žala švelninama laiku*, ūkinė veikla koreguojama taip, kad būtų išvengta tolesnės žalos.
10.11 kriterijus. Organizacija*, vykdydama ūkinę veiklą, susijusią su medienos ir nemedieninių miško produktų* ruoša, saugo* aplinkos vertybes*, mažina atliekų* kiekį, vengia žalos kitiems produktams ir paslaugoms. (C5.3 ir C6.5 P&C V4)
10.11.1 rodiklis. Naudojamos tokios medienos ir nemedieninių miško produktų* ruošos technologijos, kurios leidžia išsaugoti aplinkos vertybes*, kaip tai nurodyta 6.1 kriterijuje, ir ypatingas vertybes, nurodytas 9.1 ir 9.2 kriterijuose, užtikrinant kad tuo pat metu būtų optimaliai naudojami miško* gaminiai ir medžiagos.
10.11.2 rodiklis. Negyva mediena* saugoma* natūralios būklės*, atsižvelgiant į 10.11.3 rodiklio nuostatą ir į darbų saugos reikalavimus bei saugumą šalia kelių bei rekreacinėse vietose (NF).
10.11.3 rodiklis. Vykdomi pagrindiniai ir sanitariniai miško kirtimai, paliekamas biologinei įvairovei svarbios

<p>negyvos medienos* kiekis sudaro bent 5 m³/ha, o nesant reikiamam tokios medienos kiekiui, paliekama atitinkamai daugiau biologinei įvairovei svarbių medžių. Biologinei įvairovei svarbi negyva mediena* atrenkama iš didžiausio diametro virtuolių*, stuobrių* ir sausuolių* (NF).</p>
<p>10.11.4 rodiklis. Įrengiant valksmus biržėje, atsižvelgiama į vietines reljefo ir gamtines sąlygas* bei medynų* struktūrą.</p>
<p>10.11.5 rodiklis. Biržių ribos aiškiai pažymėtos arba aiškiai atskiriamos.</p>
<p>10.11.6 rodiklis. Pagrindinių miško kirtimų (plynųjų, atrankinių ir atvejinių) biržėse prieš pradėdant kirtimus atrenkama ir iki visiško suirimo paliekama ne mažiau kaip 10 vnt./ha biologinei įvairovei* svarbių gyvų medžių (7 vnt./ha kietųjų lapuočių atveju) (NF).</p>
<p>10.11.7 rodiklis. Biologinei įvairovei* svarbūs gyvi medžiai atrenkami iš vietinių rūšių* įvairovės ir biologiniu požiūriu vertingiausių (dažniausiai – seniausių ir storiausių) ir vėjui atsparių medžių. Prioritetas teikiamas medžiams su mikrobuveinėmis* (įskaitant medžius su drevėmis, uokšais ir stambiais lizdais) (NF).</p>
<p>10.11.8 rodiklis. Biologinei įvairovei* svarbūs gyvi medžiai plynųjų miško kirtimų biržėse paliekami taip, kad jie kuo ilgiau išliktų gyvi ir būtų naudingi retoms* ir nykstančioms rūšims* (NF).</p>
<p>10.11.9 rodiklis. Kirtavietėse neraunami kelmai (NF).</p>
<p>10.11.10 rodiklis. Didelio skersmens medžiai paprastai nekertami:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ąžuolo – virš 140 cm; 2) drebulės – virš 120 cm; 3) uosio, maumedžio – virš 90 cm; 4) pušies, gluosnio – virš 80 cm; 5) eglės, beržo, juodalksnio, buko, klevo, vinkšnos, guobos – virš 70 cm; 6) skirpsto, skroblo – virš 60 cm; 7) ievos – virš 40 cm; 8) obels, kriaušės, šermukšnio – virš 30 cm. <p>Šie medžiai įtraukiami į biologinei įvairovei* svarbių gyvų medžių skaičių (NF).</p>
<p>10.11.11 rodiklis. Technika atitinka visus eksploataavimo reikalavimus.</p>
<p>10.12 kriterijus. Organizacija* tvarko atliekas* aplinkosauginiu požiūriu tinkamu būdu. (C6.7 P&C V4)</p>
<p>10.12.1 rodiklis. Atliekos* renkamos, valomos, transportuojamos ir šalinamos aplinkosauginiu požiūriu tinkamu būdu, saugant aplinkos vertybes*, kaip tai nurodyta 6.1 kriterijuje*.</p>
<p>10.12.2 rodiklis. Motorinių pjūklų ir kitos technikos užpildymo kuru vietose naudojamos tinkamos naftos produktų absorbavimo priemonės ar talpos, neleidžiančios nutekėti degalams ir alyvai.</p>

8. Miškų valdymo standarto priedai

A priedas. Taikomų teisės aktų, taisyklių, nacionaliniu lygiu ratifikuotų* tarptautinių sutarčių, konvencijų ir susitarimų sąrašas

Toliau pateikiamas minimalus taikomų įstatymų, taisyklių ir nacionaliniu lygiu ratifikuotų tarptautinių sutarčių, konvencijų ir susitarimų sąrašas, pateiktas FSC-STD-60-004 (Tarptautiniai bendrieji rodikliai).

1. Įstatymai
Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992
Darbo kodeksas, 2016
Miškų įstatymas, 1994
Aplinkos apsaugos įstatymas, 1993
Žemės įstatymas, 1993
Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas, 2019
Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, 2003
Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, 2003
Administracinių nusižengimų kodeksas, 2015
Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas, 1997
Teritorijų planavimo įstatymas, 1995
Saugomų teritorijų įstatymas, 1993
Laukinės gyvūnijos įstatymas, 1997
Saugomų gyvūnų, augalų, grybų rūšių ir bendrijų įstatymas, 1997
Laukinės augalijos įstatymas, 1999
Fitosanitarijos įstatymas, 1995
Medžioklės įstatymas, 2002
Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas, 1996
Žemės gelmių įstatymas, 1995
2. Vyriausybės nutarimai

Dėl Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo, 2007
Dėl Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo, 1992
Dėl Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatų patvirtinimo, 1997
Dėl Miškų priešgaisrinės apsaugos taisyklių patvirtinimo, 1995
Dėl Valstybinės reikšmės miškų plotų patvirtinimo, 1997
Dėl Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis ir kompensavimo už miško žemės pavertimą kitomis naudmenomis tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011
Dėl Nacionalinės miškų ūkio sektoriaus plėtros 2012–2020 metų programos patvirtinimo, 2012
Dėl Metinės valstybinių miškų pagrindinių miško kirtimų 2019-2023 metų normos patvirtinimo, 2018
Dėl Nenukirsto valstybinio miško skyrimo ir pardavimo taisyklių patvirtinimo, 2011
Dėl Saugomų teritorijų tipinių apsaugos reglamentų patvirtinimo, 2004
Dėl Gamtinių ir kompleksinių draustinių nuostatų patvirtinimo, 2008
Dėl Valstybinių parkų nuostatų patvirtinimo, 2010
3. Ministrų ir kiti įsakymai
Dėl Miško įveisimo ne miško žemėje, 2004
Dėl Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatų, 2008
Dėl Miško sėklinių medynų nuostatų, 2003
Dėl Miško dauginamosios medžiagos nuostatų patvirtinimo, 2003
Dėl Leidimų naudoti grybų, laukinių uogų ir vaisių, vaistinių augalų (ar jų dalių), nendrių, medžių ir krūmų šakelių išteklius išdavimo tvarkos, 2000
Dėl Miško sanitarinės apsaugos taisyklių patvirtinimo, 2007
Dėl Abiotinių veiksnių, ligų, vabzdžių ir gyvūnų padarytų pažeidimų miškui apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo, 2014
Dėl Paviršinio vandens telkinių apsaugos zonų ir pakrančių apsaugos juostų nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2001
Dėl Apvaliosios medienos gabenimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2014
Dėl Miškų tvarkymo schemų ir vidinės miškotvarkos projektų rengimo taisyklių patvirtinimo, 2006

Dėl Lietuvos Respublikos miškų valstybės kadastro duomenų rinkimo, saugojimo ir teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2003
Dėl Miško kirtimų taisyklių patvirtinimo, 2010
Dėl Apvaliosios medienos klasifikavimo ir ženklinimo taisyklių patvirtinimo, 2001
Dėl Apvaliosios medienos bei nenukirsto miško matavimo ir tūrio nustatymo taisyklių patvirtinimo, 2002
Dėl Leidimų kirsti mišką išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, 2010
Dėl Biržių atrėžimo ir įvertinimo taisyklių patvirtinimo, 2004
Dėl Miško kirtimo privačiose valdose, kurioms nėra sudarytas miškotvarkos projektas, tvarkos aprašo patvirtinimo, 2004
Dėl Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo, 2000
Dėl Kėlimo kranų naudojimo taisyklių patvirtinimo, 2010
Dėl Darbuotojų aprūpinimo asmeninėmis apsaugos priemonėmis nuostatų patvirtinimo, 2007
Dėl Miško darbų saugos taisyklių DT 1-96, 1996
Dėl Naudingųjų iškasenų, esančių žemės savininkų ar naudotojų žemės sklypuose, naudojimo savo ūkio reikmėms tvarkos aprašo patvirtinimo, 2008
4. Ratifikuotos aplinkos apsaugos sutartys ir konvencijos
JT Bendroji klimato kaitos konvencija, 1992
Paryžiaus protokolai, 2015
JT Biologinės įvairovės konvencija, 1992
JT Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija (Vašingtono konvencija), 1992
JT konvencija dėl pelkių, turinčių tarptautinę reikšmę, ypač vandens ir pelkių paukščių apsaugai (Ramsaro konvencija), 1995
ET Europos laukinės gamtos ir natūraliųjų biotopų apsaugos konvencija (Berno konvencija), 2016
JT konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija), 1998
JT Migruojančių laukinių gyvūnų rūšių išsaugojimo konvencija (Bonos konvencija), 2001
ET Europos kraštovaizdžio konvencija, 2004
5. Įgyvendintos ES direktyvos

Tarybos Direktyva 92/43/EEB Dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, 1992
Tarybos Direktyva 2009/147/EB dėl laukinių paukščių apsaugos, 2009
6. Ratifikuotos TDO konvencijos
Konvencija dėl aštuonių valandų darbo dienos ir 48 valandų darbo savaitės pramonės įmonėse nustatymo, 1931
Konvencija Nr. 11 dėl žemės ūkio darbuotojų teisių jungtis į asociacijas ir vienytis, 1994
Konvencija Nr. 19 dėl šalies ir užsienio piliečių lygių teisių atlyginant žalą, įvykus nelaimingiems atsitikimams, 1934
Konvencija Nr. 29 dėl priverstinio ar privalomojo darbo, 1994
Konvencija Nr. 81 dėl darbo inspekcijos pramonėje ir prekyboje, 1994
Konvencija Nr. 87 dėl asociacijų laisvės ir teisės jungtis į organizacijas gynimo, 1994
Konvencija Nr. 98 dėl teisės jungtis į organizacijas ir vesti kolektyvines derybas principų taikymo, 1994
Konvencija Nr. 100 dėl vienodo atlyginimo vyrams ir moterims už lygiavertį darbą, 1994
Konvencija Nr. 105 dėl priverstinio darbo panaikinimo, 1994
Konvencija Nr. 111 dėl diskriminacijos darbo ir profesinės veiklos srityje, 1994
Konvencija Nr. 127 dėl vienam darbuotojui leistino maksimalaus krūvio pernešimo, 1994
Konvencija Nr. 131 dėl minimalaus darbo užmokesčio nustatymo, ypač atsižvelgiant į besivystančias šalis, 1994
Konvencija Nr. 135 dėl darbuotojų atstovų gynimo ir jiems teikiamų galimybių įmonėje, 1994
Konvencija Nr. 138 dėl minimalaus įdarbinamojo amžiaus, 1998
Konvencija Nr. 154 dėl kolektyvinių derybų skatinimo, 1994
Konvencija Nr. 156 dėl pareigų šeimai turinčių darbuotojų – vyrų ir moterų – lygių galimybių ir vienodo požiūrio į juos, 2004
Konvencija Nr. 159 dėl (neįgaliųjų) profesinės rehabilitacijos ir užimtumo, 1994
Konvencija Nr. 171 dėl naktinio darbo, 1994
Konvencija Nr. 173 dėl darbuotojų reikalavimų gynimo jų darbdaviui tapus nemokiu, 1994
Konvencija Nr. 3 dėl motinystės apsaugos, 2003
TDO Praktinis saugos ir sveikatos vadovas atliekant miško darbus

7. Kita

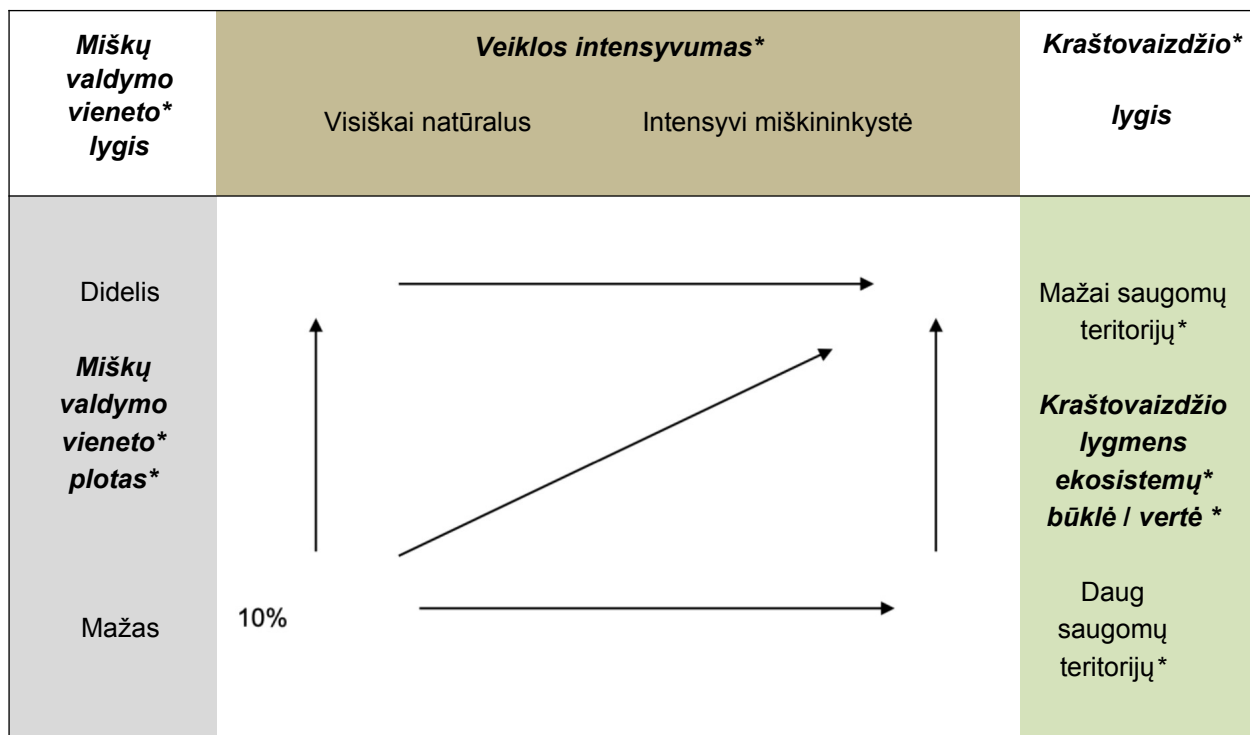
Miško darbų saugos rekomendacijos, 2019

B priedas. Darbuotojų mokymo reikalavimai

Darbuotojai* turi*:

1. atlikti miškų ūkio darbus laikantis taikomų teisės aktų* reikalavimų (1.5 kriterijus*);
2. suprasti pagrindinių aštuonių TDO Darbo konvencijų turinį, prasmę ir taikymą (2.1 kriterijus*);
3. atpažinti seksualinio priekabiavimo ir lyčių diskriminacijos atvejus (2.2 kriterijus*);
4. saugiai tvarkyti ir utilizuoti pavojingas medžiagas, siekiant užtikrinti, kad jų naudojimas nesukels pavojaus sveikatai (2.3 kriterijus*);
5. vykdyti savo pareigas, ypač atliekant pavojingus darbus ar darbo vietoje, susijusiose su ypatinga atsakomybė (2.5 kriterijus*);
6. nustatyti aplinkybes, kurioms esant vietos bendruomenės* turi juridines* teises*, susijusias su ūkine veikla (4.2 kriterijus*);
7. nustatyti vietos bendruomenėms* svarbias vietas ir įgyvendinti reikiamas jų apsaugos priemones (4.7 kriterijus*);
8. atlikti socialinį, ekonominį, poveikio aplinkai vertinimą* ir planuoti poveikio mažinimo priemones (4.5 kriterijus*);
9. įgyvendinti veiklą, susijusią su ekosisteminių paslaugų* palaikymu ir (arba) plėtra (5.1 kriterijus*);
10. tvarkyti ir saugoti pesticidus* (10.7 kriterijus*);
11. įdiegti atliekų* tvarkymo ir surinkimo procedūras (10.12 kriterijus*).

C priedas. Saugomų teritorijų* tinklo koncepcinė schema

Diagramoje pavaizduotas įprastinis lūkestis, kad didėjant ūkinės veiklos mastui, **intensyvumui** ir (arba) gerėjant **kraštovaizdžio** lygmens **ekosistemų** būklei ir kylant jų vertei, į **saugomų teritorijų tinklą** įtraukto **miškų valdymo vieneto** plotas padidės nemažiau kaip 10 proc. Rodyklės ir jų kryptis rodo šį didėjimą.

Dešiniame stulpelyje „Kraštovaizdžio lygmens ekosistemų būklė / vertė“ rodoma, kiek vietinės ekosistemos yra saugomos kraštovaizdžio lygmeniu, ir santykinius tolesnės **apsaugos** reikalavimus miškų valdymo vienetė.

Kairiajame stulpelyje „Miškų valdymo vieneto plotas“ matyti, kad padidėjus miškų valdymo vieneto plotui, pats miškų valdymo vienetas bus kraštovaizdžio lygmenyje, todėl turėtų turėti **saugomų teritorijų tinklą**, kuriame bus visų natūraliai tame kraštovaizdyje egzistuojančių ekosistemų funkcinių pavyzdžių.

D priedas. Ūkinės veiklos plano dalys

1. Vertinimo rezultatai. Turi būti įvertinti šie aspektai:
 - a) miško išteklių ir aplinkos vertybės*, kaip nurodyta 6 ir 9 principuose;
 - b) socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai išteklių ir jų būklė, kaip nurodyta 6, 2, 5 ir 9 principuose;
 - c) pagrindinės socialinės ir aplinkosaugos rizikos vietoje, kaip nurodyta 6, 2, 5 ir 9 principuose; ir
 - d) ekosisteminių paslaugų* palaikymas* ir (arba) plėtra, kaip nurodyta 5.1 kriterijuje*.
2. Programos ir veikla, susijusi su:
 - a) darbuotojų* teisėmis, sveikata ir sauga darbe bei lyčių lygybe*, kaip nurodyta 2 principu*;
 - b) bendruomenės santykiais, apibrėžtais 4 ir 5 principuose;
 - c) suinteresuotųjų šalių* dalyvavimu* ir ginčų* sprendimu* bei nusiskundimais, kaip nurodyta 7 ir 9 principuose*;
 - d) planuojama ūkine veikla ir laiko terminais, miškininkystės sistemomis, miškų kirtimo būdais ir įranga, kaip nurodyta 10 principu*, ir gamtinių išteklių naudojimo masto pagrindimu, kaip nurodyta 5 principu*.
3. Apsaugos* ir (arba) atkūrimo* priemonės, taikomos:
 - a) retoms* ir nykstančioms rūšims* ir buveinėms*;
 - b) vandens telkiniams* ir pakrančių zonoms*;
 - c) reprezentatyviems plotams*, kaip nurodyta 6 principu*, ir ypatingoms vertybėms*, kaip nurodyta 9 principu*.
4. Stebėsenos programa, kaip nurodyta 8 principu* ir E priede.

E priedas. Stebėsenos reikalavimai

1. Nustatomas ir apibūdinamas ūkinės veiklos poveikis aplinkai, įskaitant:
 - a) miško atkūrimo rezultatus (10.1 kriterijus*);
 - b) ekologiškai tinkamų rūšių naudojimą miško atkūrimui (10.2 kriterijus*);
 - c) invazinių rūšių plėtrą ar kitą nepageidaujamą poveikį, susijusį su bet kokiomis svetimžemėmis rūšimis* miškų valdymo vietoje* ir už jo ribų (10.3 kriterijus*);
 - d) miškininkystės* veiklos rezultatus (10.5 kriterijus*);
 - e) neigiamą pesticidų* naudojimo poveikį (10.7 kriterijus*);
 - f) neigiamą biologinių kontrolės priemonių naudojimo poveikį (10.8 kriterijus*);
 - g) neigiamą gamtinių pavojų* ir stichinių nelaimių* poveikį (10.9 kriterijus*);
 - h) infrastruktūros* plėtros, transporto ir miškų ūkio veiklos poveikį retoms* ir nykstančioms rūšims*, buveinėms*, ekosistemoms*, kraštovaizdžio vertybėms*, vandens ištekliams ir dirvožemiams (10.10 kriterijus*);
 - i) aplinkai nekenkiantį atliekų* tvarkymą (10.12 kriterijus*).
2. Nustatomas ir apibūdinamas ūkinės veiklos socialinis poveikis, įskaitant:
 - a) neteisėtos ar neleistinos veiklos įrodymus (1.4 kriterijus*);
 - b) atitiktį taikomiems nacionaliniams teisės aktams*, ratifikuotoms* tarptautinėms konvencijoms ir praktikos kodeksams (1.5 kriterijus*);
 - c) ginčų* ir skundų nagrinėjimą (1.6, 2.6 ir 4.6 kriterijai*);

- d) programas ir veiklą, susijusią su darbuotojų* teisėmis* (2.1 kriterijus*);
 - e) lyčių lygybę* ir seksualinį priekabiavimą (2.2 kriterijus*);
 - f) programas ir veiklas, susijusias su profesine sveikata ir sauga darbe (2.3 kriterijus*);
 - g) poveikį darbo užmokesčio mokėjimui (2.4 kriterijus*);
 - h) poveikį darbuotojų* mokymui (2.5 kriterijus*);
 - i) vietose, kur laikomi pesticidai* – poveikį darbuotojų* sveikatai (2.5 ir 10.7 kriterijai);
 - j) poveikį vietos bendruomenių* teisėms* (4.1 kriterijus*) ir santykiams (4.2 kriterijus*);
 - k) poveikį vietoms, turinčioms ypatingą kultūrinę, ekologinę, ekonominę, religinę ar dvasinę reikšmę vietos bendruomenėms* (4.7 kriterijus*);
 - l) poveikį vietos ekonominei ir socialinei raidai (4.2, 4.3, 4.4 ir 4.5 kriterijai*);
 - m) poveikį įvairių produktų gamybai (5.1 kriterijus*);
 - n) poveikį ekosisteminių paslaugų* išsaugojimui ir (arba) gerinimui (5.1 kriterijus);
 - o) poveikį realiai, lyginant su projektuota, metinei miško kirtimų normai ir nemedieninių miško produktų* pardavimams* (5.2 kriterijus*);
 - p) poveikį vietos perdirbimo veiklai, vietos paslaugoms ir vietos pridėtinai vertei (5.4 kriterijus*);
 - q) poveikį ilgalaikiam* ekonominiam gyvybingumui* (5.5 kriterijus*); ir
 - r) ypatingų vertybių* kategorijas Nr. 5 ir 6 (9.1 kriterijus*).
3. Stebėsenos* procedūros yra pakankamos, kad būtų galima nustatyti ir apibūdinti aplinkos pokyčius, įskaitant:
- a) ekosisteminių paslaugų* išsaugojimą ir (arba) gerinimą (5.2 kriterijus) (kai organizacija*, pasitelkdama FSC nuostatas, skatina teikti ekosistemines paslaugas*);
 - b) aplinkos vertybes* ir ekosistemines funkcijas*, tarp jų anglies sugėrimą ir kaupimą (6.1 kriterijus*);
 - c) retas* ir nykstančias rūšis* bei veiksmus, kurių imamasi siekiant apsaugoti* šias rūšis ir jų buveines* (6.4 kriterijus*);
 - d) reprezentatyvius plotus* bei veiksmus, kurių imamasi siekiant juos apsaugoti* ir (arba) atkurti* (6.5 kriterijus*);
 - e) natūraliai egzistuojančias vietas rūšis* ir biologinę įvairovę* bei veiksmus, kurių imamasi siekiant juos apsaugoti* ir (arba) atkurti* (6.6 kriterijus*);
 - f) vandens telkinius*, vandens kiekį ir kokybę bei veiksmus, kurių imamasi siekiant juos apsaugoti* ir (arba) atkurti* (6.7 kriterijus*);
 - g) kraštovaizdžio* vertybes* ir veiksmų, kurių imamasi siekiant jas apsaugoti* ir (arba) atkurti*, efektyvumą (6.8 kriterijus*);
 - h) natūralių miškų* pavertimą plantaciniais želdiniais* arba į ne miško teritorijas* (6.9 kriterijus*);
 - i) plantacinių želdinių*, įkurtų vėliau nei 1994 m., būklę (6.10 kriterijus*); ir
 - j) ypatingų vertybių* kategorijas nuo 1 iki 4, nurodytas 9.1 kriterijuje*, bei veiksmus, kurių imamasi joms išlaikyti ir gerinti.

F priedas. Ypatingos vertybės*

YV1 – rūšių įvairovė. Biologinės įvairovės* koncentracijos, įskaitant endemines*, retas*, nykstančias* rūšis arba rūšis, kurioms gresia išnykimas, kurios yra reikšmingos* pasauliniu, nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu.

Saugomų, retų* ar nykstančių rūšių*, reikšmingų* pasauliniu, regioniniu ar nacionaliniu lygiu, koncentracijos (gyvūnų veisimosi vietos ar augalų ir grybų radavietės).

LR saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių sąrašas, ES Paukščių direktyvos I priedo rūšys, ES Buveinių

direktyvos I priedo rūšys.

Aktuali prieinama informacija: Saugomų rūšių (SRIS) duomenų bazė, Miškų kadastras, Lietuvos erdvinės informacijos portalas ir kt.

Suinteresuotosios* ir susijusiosios šalys: miško* savininkai ir valdytojai, LR aplinkos ministerija ir jai pavaldžios institucijos, NVO, gamtos mokslų institucijos, ekspertai.

Geografinės vietos: visa sertifikuojama teritorija.

Teritorijos žemėlapiai: duomenų bazių žemėlapiai.

Grėsmės: rūšių ir jų buveinių* sunaikinimas, buveinių* fragmentacija, oro, vandens ir dirvožemio tarša, per intensyvus buveinių* naudojimas, miškų industrializacija (technikos naudojimas, kelių tiesimas ir pan.).

Priemonės: turi būti įgyvendinamos kiekvienu atveju atskirai, atsižvelgiant į konkrečius ekologinius poreikius ir remiantis konsultacijomis su ekspertais. Saugomų teritorijų atveju rūšys saugomos vadovaujantis valdymo planais*.

Stebėseną: kasmet. Pageidaujamas laikotarpis – svarbiu* laikotarpiu ir gretimais laikotarpiais, priklausomai nuo rūšies.

Pavyzdžiai: juodojo gandro lizdas, lėlio kurkimo vieta, kurtinių tuokvietė, plačialapės klumpaitės augavietė, medis su niūriaspalviu auksavabaliu, krockinio minkštenio radavietė.

YV2 – kraštovaizdžio* ekosistemos* ir mozaikos. Nepažeisti miško kraštovaizdžiai* ir didelės kraštovaizdžio* lygmens ekosistemos* bei ekosistemų* mozaikos, kurios yra reikšmingos* pasauliniu, regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu ir kuriose yra gyvybingų daugumos natūraliai pasitaikančių, pasiskirsčiusių ir paplitusių rūšių populiacijų.

Didelės kraštovaizdžio* ekosistemos* ir ekosistemų* mozaikos, reikšmingos pasauliniu, regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu, kuriose gyvena natūraliai egzistuojančių rūšių populiacijos natūraliomis paplitimo sąlygomis.

Valstybiniai gamtiniai rezervatai, valstybiniai parkai, valstybiniai draustiniai, biosferos poligonai ir biosferos rezervatas.

Aktuali prieinama informacija*: Saugomų teritorijų kadastro duomenys ir kt.

Suinteresuotosios* ir susijusiosios šalys: saugomų teritorijų gyventojai, miško savininkai ir valdytojai.

Geografinės vietos: visa sertifikuojama teritorija.

Teritorijos žemėlapiai: duomenų bazių žemėlapiai.

Grėsmės: kraštovaizdžio* keitimas.

Priemonės: taikomos papildomos atsargumo priemonės, skirtos išlaikyti specifines visos kraštovaizdžio* mozaikos vertes.

Stebėseną: kasmet. Pageidaujamas laikotarpis – vertinimas gali būti atliekamas visus metus.

Pavyzdžiai: kraštovaizdžio* struktūra ir sudėtis.

YV3 – ekosistemos* ir buveinės*. Retos*, nykstančios* ekosistemos*, buveinės* ar rezervatai* arba tie, kuriems gresia išnykimas.

Retos ar nykstančios ekosistemos*, buveinės* ar prieglobsčio vietos*.

EB svarbos natūralios buveinės (pagal ES Buveinių direktyvos I priedą), kertinės miško buveinės* (įskaitant potencialias), botaniniai gamtos paveldo objektai, miško* plotai, dėl kurių sudarytos apsaugos sutartys dėl ūkinės veiklos apribojimo.

Aktuali prieinama informacija*: EB svarbos natūralių buveinių duomenų bazė (www.geoportal.lt), Miškų kadastro duomenys, LR aplinkos ministro įsakymas dėl gamtos paveldo objektų ir kt.

Suinteresuotosios* ir susijusiosios šalys: miško* savininkai ir valdytojai, NVO, ekspertai

Geografinės vietos: visa sertifikuojama teritorija.

Teritorijos žemėlapiai: duomenų bazių žemėlapiai.

Grėsmės: blogėjanti ekosistemų*, buveinių* ar prieglobsčio vietų* būklė.

Priemonės: veikla ir išsaugojimo darbai (pagal funkcinį tipą), reikalingi palaikyti / atkurti palankią ekosistemų apsaugos būklę*.

Stebėsena: kasmet. Pageidaujamas laikotarpis – geriausia vegetacijos metu.

Pavyzdžiai: kertinė miško buveinė, EB svarbos buveinė 9010 Vakarų taiga, gamtos paveldo objektas (medis-gamtos paminklas).

YV4 – itin svarbios* ekosisteminės paslaugos*. Pagrindinės ekosistemos paslaugos* itin svarbiose* situacijose, įskaitant vandens baseinų apsaugą* ir pažeidžiamų dirvožemių bei šlaitų erozijos kontrolę.

Pagrindinės ekosisteminės paslaugos* itin svarbiose* situacijose, įskaitant vandens telkinių ir pažeidžiamų dirvožemių apsaugą* bei šlaitų erozijos kontrolę.

Aktuali prieinama informacija*: Miškų kadastro duomenys, specialiosios paskirties miškų sąrašai ir kt.

Suinteresuotosios* ir susijusiosios šalys: gyventojai, miško savininkai ir valdytojai.

Geografinės vietos: visa sertifikuojama teritorija.

Teritorijos žemėlapiai: duomenų bazių žemėlapiai.

Grėsmės: cheminių medžiagų naudojimas, kelių tiesimas.

Priemonės: funkcinės kategorijos, nustatytos kiekvienai miškų* kategorijai.

Stebėsena: kasmet. Pageidaujamas laikotarpis – konkretus laikotarpis nenustatytas.

Pavyzdžiai: Kauno marių šlaitų apsauginiai miškai, Jonavos azoto trąšų gamyklų apsauginiai miškai.

YV5 – bendruomenių* poreikiai. Teritorijos ir išteklių, būtini tenkinti pagrindinius vietos bendruomenių* ar čiabuvių tautų* poreikius (kaip antai pragyvenimo šaltiniai, sveikata, mityba, vanduo ir pan.), nustatyti bendradarbiaujant* su šiomis bendruomenėmis ar čiabuvių tautomis.

Vietovės ir išteklių, būtini norint patenkinti pagrindinius bendruomenių* poreikius (kaip antai pragyvenimo šaltiniai, sveikata, mityba, vanduo ir pan.), nustatyti įtraukus* vietos bendruomenių* atstovus.

Rekreaciniai, miestų miškai, miško parkai.

Aktuali prieinama informacija*: Miškų kadastro duomenys ir kt.

Suinteresuotosios* ir susijusiosios šalys: bendruomenės, vietos veiklos grupės, miško savininkai ir valdytojai.

Geografinės vietos: visa sertifikuojama teritorija.

Teritorijos žemėlapiai: duomenų bazių žemėlapiai.

Grėsmės: ūkinės veiklos vykdymas neinformuojant aplinkinių teritorijų gyventojų.

Priemonės: nustatomos kiekvienu atveju atskirai, priklausomai nuo išteklių ir pagrindinių poreikių, įvertintų bendradarbiaujant* su vietos bendruomenėmis*.

Stebėsena: kasmet. Pageidaujamas laikotarpis – konkretus laikotarpis nenumatytas.

Pavyzdžiai: Vingio parkas, Kulautuvos miestelio, pajūrio kopagūbrio apsauginiai miškai.

YV6 – kultūros vertybės. Teritorijos, išteklių, buveinės* ir kraštovaizdžiai*, turintys pasaulinę ar nacionalinę kultūrinę, archeologinę ar istorinę reikšmę ir (arba) turintys itin didelę* kultūrinę, ekologinę, ekonominę ar religinę / sakralinę reikšmę tradicinėms vietos bendruomenių* ar čiabuvių tautų* kultūroms, nustatytoms bendradarbiaujant* su šiomis vietos bendruomenėmis* arba čiabuvių tautomis*.

Teritorijos, išteklių, buveinės* ir kraštovaizdžiai*, turintys visuotinę ar nacionalinę kultūrinę, archeologinę ar istorinę reikšmę ir (arba) ypatingą* kultūrinę, ekologinę, ekonominę ar religinę reikšmę vietos bendruomenėms* ir nustatyti įtraukus* vietos bendruomenių* atstovus.

Nekilnojamos kultūros vertybės, kultūros paveldo objektai.

Aktuali prieinama informacija*: Nekilnojamų kultūros vertybių registro duomenys ir kt.

Suinteresuotosios* ir susijusiosios šalys: bendruomenės, vietos veiklos grupės, miško savininkai ir valdytojai.

Geografinės vietos: visa sertifikuojama teritorija.

Teritorijos žemėlapiai: duomenų bazių žemėlapiai.

Grėsmės: objektų sunaikinimas.

Priemonės: Miško struktūros palaikymas / gerinimas, siekiant išsaugoti vertybes, kurios yra itin svarbios* saugant bendruomenės kultūrinį identitetą.

Stebėsena: kasmet. Pageidaujamas laikotarpis – priklausomai nuo konkrečių kultūros vertybių.

Pavyzdžiai: piliakalnis, pilkapynas, šventas šaltinis, sakralinė vieta, kapavietė, partizanų žeminė.

G priedas. Nemedieninių miško produktų tvarkymas

Nemedieniniai miško produktai (NMMP)* yra: grybai (įskaitant medžių grybus), vaisiai (uogos), sula, žolelės, bičių produktai (medus, pikis ir kt.), pumpurai, šluotos, vantos ir riešutai.

PASTABA: NMMP rūšys, naudojamos dalys ir rinkimo (derliaus nuėmimo) sezonas pateikti 1 lentelėje.

NMMP rodikliai pagal atitinkamus kriterijus

1.3 kriterijus

NMMP tvarkomi ir naudojami laikantis visų galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų.

Visi NMMP tvarkymui ar rinkimui reikalingi leidimai ar licencijos yra nuolat atnaujinami.

1.5 kriterijus

Užtikrinama, kad laikomasi taikomų nacionalinių įstatymų*, vietos teisės aktų*, ratifikuotų* tarptautinių konvencijų ir privalomų praktikos kodeksų, susijusių su NMMP gabenimu ir prekyba iki pirmojo pardavimo vietos.

2.3 kriterijus. Taikomas tik medžių grybams, sulai ir bičių produktams.

Tvarkant ir renkant NMMP, privaloma naudoti tinkamas asmenines apsaugos priemones.

5.1 kriterijus

Visų avilių ir bityno vietos žemėlapiai yra aiškūs, atnaujinami ir tinkamo mastelio. Bitynas su bičių aviliais:

a) yra surandamas lauke, b) yra 500 m spinduliu aplink avilius, dauguma ploto (ne mažiau kaip 70%) padengta natūralia augalija, aplink FSC sertifikuota miško žemė (plotas sertifikuotame MTV) ir (arba) mažai naudojama žemės ūkio paskirties žemė (žolynai*, viržynai, pakrantės zonos ir pievos, kuriose (beveik) nenaudojami pesticidai*), c) yra ne mažiau kaip 50 m nuo greitkelių ir dvijuosčių kelių, 25 m nuo kitų pagrindinių kelių, 10 m nuo mažesnių kelių.

5.2 kriterijus

Apskaičiuojama tvari NMMP rinkimo norma ir jos laikomasi.

6.2 kriterijus

Prieš pradėdant šią veiklą, atliekamas NMMP tvarkymo veiklos poveikio vertinimas.

6.3 kriterijus

Jei NMMP tvarkymas ir naudojimas daro neigiamą poveikį aplinkos vertėms, įgyvendinamos tolesnės žalos prevencijos priemonės, o neigiamas poveikis yra sušvelninamas ir (arba) pašalinamas.

8.5 kriterijus

Įdiegta sistema, skirta atsekti visus NMMP, kurie yra parduodami kaip sertifikuoti FSC produktai pagal išduoto sertifikato reikalavimus.

Remiantis aktualia prieinama informacija*, užtikrinama, kad ne mažiau kaip 50% žiedadulkių, sunėštų pagaminti medų, parduodamą su FSC žyma „FSC 100%“, buvo surinktos FSC sertifikuotame MTV.

10.9 kriterijus

NMMP tvarkymo ir rinkimo praktika įgyvendinama taip, kad būtų išvengta neigiamo poveikio supančiai aplinkai arba jis būtų sušvelnintas.

10.11 kriterijus. Taikomas tik medžių grybams, sulai ir bičių produktams

Renkant NMMP, kai nebūtina surinkti visų elementų, užtikrinama, kad jie būtų išsaugoti ir kuo mažiau pakenkta jų gyvybingumui taikant geriausią praktiką. Tuo atveju, kai NMMP laikinai laikomi miške, užtikrinama kuo mažesnė produktų kokybės praradimo ir ligų plitimo rizika.

1 lentelė: NMMP rūšys (naudojamos dalys, surinkimo sezonas)

Nr.	Lietuviškas pavadinimas	Angliškas pavadinimas	Mokslinis pavadinimas	Šeima	Gyvybės forma	Naudojamos dalys	Rinkimo sezonas
Grybai							
1	Tikrasis baravykas	Bot	<i>Boletus edulis</i>	Boletaceae	Grybas	Visas	birželis-lapkritis
2	Šilbaravykis	Bot	<i>Gyroporus</i>	Gyroporaceae	Grybas	Visas	birželis-lapkritis
3	Raudonviršis	Reddish	<i>Leccinum</i>	Boletaceae	Grybas	Visas	liepa-spalis
4	Voveraitė	Cantharella	<i>Cantharellus</i>	Cantharellaceae	Grybas	Visas	rugpjūtis-spalis
5	Valgomasis bobausis	<i>Beefsteak mushroom</i>	<i>Gyromitra esculenta</i>	<i>Gyromitra</i>	Grybas	Visas	balandis-gegužė
Medžio grybas							
1	Juodasis beržo grybas	Birch sponge mushroom	<i>Inonotus obliquus</i>	Hymenochaetaceae	Grybas	Visas	ištisus metus
Uogos							
1	Mėlynė	Blueberry	<i>Vaccinium myrtillus</i>	Ericaceae	Augalas	Uogos, stiebai	liepa
2	Paprastoji avietė	Raspberry	<i>Rubus idaeus</i>	Rosaceae	Augalas	Uogos, stiebai	liepa-rugpjūtis
3	Gervuogė	Blackberry	<i>Rubus subgen</i>	Rosaceae	Augalas	uogos, stiebai	liepa-rugpjūtis
Sula							

Nr.	Lietuviškas pavadinimas	Angliškas pavadinimas	Mokslinis pavadinimas	Šeima	Gyvybės forma	Naudojamos dalys	Rinkimo sezonas
1	Karpotasis beržas	Birch	<i>Betula pendula</i>	Betulaceae	Medis	Sula	kovas
Augalai							
1	Miškinė sidabražolė	Silver grass	<i>Potentilla erecta</i>	Rosaceae	Augalas	Visas augalas	birželis
2	Paprastasis putinas	Guelder rose	<i>Viburnum opulus</i>	Caprifoliaceae	Augalas	Vaisiai	gegužė-birželis
3	Paprastasis šermukšnis	Rowan	<i>Sorbus aucuparia</i>	Rosaceae	Krūmas	Vaisiai	rugsėjis
4	Miškinė gudobelė	Hawthorn	<i>Crataegus rhipidophylla</i>	Rosaceae	Krūmas	Vaisiai	rugpjūtis-rugsėjis
5	Čiobrelis	Thyme	<i>Thymus</i>	Lamiaceae	Augalas	Visas augalas	liepa
6	Meškinis česnakas	Ramson	<i>Allium ursinum</i>	Amaryllidaceae	Augalas	Visas augalas	birželis
7	Mažalapė liepa	Lime	<i>Tilia cordata</i>	Malvaceae	Medis	Vaisiai	liepa
8	Karpotasis beržas	Birch	<i>Betula pendula</i>	Betulaceae	Medis	Pumpurai	balandis
9	Paprastoji pušis	Pine	<i>Pinus sylvestris</i>	Pinaceae	Medis	Pumpurai	balandis
Bičių produktai							
1	Medus	Honey	<i>Mel</i>				gegužė-rugpjūtis

Nr.	Lietuviškas pavadinimas	Angliškas pavadinimas	Mokslinis pavadinimas	Šeima	Gyvybės forma	Naudojamos dalys	Rinkimo sezonas
2	Bičių pikis	Propolis	<i>Propolis</i>				birželis-rugpjūtis
3	Bičių duonelė	Bee bread					birželis-rugpjūtis
4	Bičių pienelis	Royal jelly					gegužė-liepa
5	Vaškas	Pollen					gegužė-rugpjūtis
6	Žiedadulkės	Bees Wax					gegužė-rugpjūtis
Šluotos							
1	Karpotasis beržas	Birch	<i>Betula pendula</i>	Betulaceae	Medis	Šakos be lapų	birželis-spalis
Vantos							
1	Karpotasis beržas	Birch	<i>Betula pendula</i>	Betulaceae	Medis	Šakos su lapais	birželis-spalis
2	Mažalapė liepa	Lime	<i>Tilia cordata</i>	Malvaceae	Medis	Šakos su lapais	birželis-spalis
3	Paprastasis ažuolas	Oak	<i>Quercus robur</i>	Fagaceae	Medis	Šakos su lapais	birželis-spalis
4	Kadagys	Juniper	<i>Juniperus</i>	Cupressaceae	Krūmas	Šakos su lapais	birželis-spalis
Riešutai							
1	Paprastasis lazdynas	Hazelnut	<i>Corylus avellana</i>	Betulaceae	Krūmas	Riešutai	rugsėjis-spalis

H priedas. Lietuvos retų ir nykstančių rūšių sąrašas

2019 m. sausio 1 d. galiojusio Lietuvos retų ir nykstančių rūšių sąrašo nuoroda:

<https://www.raudonajiknyga.lt/knyga/64-2019-m-naujos-raudonosios-knygos-saugomu-rusiu-sarasas>

9. FSC terminų žodynis

Terminai ir apibrėžimai apima, kai tik įmanoma, tarptautiniu mastu pripažintas sąvokas. Šaltinių pavyzdžiai: Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija (FAO), Biologinės įvairovės konvencija (1992), Tūkstantmečio ekosistemos įvertinimas (2005), taip pat organizacijų, kaip antai Tarptautinė gamtos apsaugos sąjunga (IUCN), Tarptautinė darbo organizacija (TDO), Biologinės įvairovės konvencijos Invazinių svetimų rūšių programos interneto svetainių žodynėliuose pateikti apibrėžimai.

Sąvoka „remiantis“ reiškia, kad apibrėžimas pritaikytas pagal tarptautiniame šaltinyje pateiktą apibrėžimą.

Dokumente „Tarptautiniai bendrieji rodikliai“ vartojami terminai, kurie nėra apibrėžti šiame žodynyje ar kituose FSC norminiuose dokumentuose, yra vartojami tokia reikšme, kuri pateikta žodynuose „Shorter Oxford English Dictionary“ arba „Concise Oxford Dictionary“.

Toliau pateikiami terminai ir apibrėžimai, išdėstyti pagal lietuviškos abėcėlės eiliškumą.

Adaptyvus miškų valdymas – sistemingas valdymo politikos ir jos įgyvendinimo tobulinimo procesas, mokantis iš turimų priemonių vykdymo rezultatų (šaltinis: Tarptautinė gamtos išsaugojimo sąjunga (IUCN). Sąvokų apibrėžimai pateikti IUCN tinklalapyje).

Aktuali prieinama informacija - duomenys, faktai, dokumentai, ekspertų nuomonės ir lauko tyrimų rezultatai arba konsultacijos su suinteresuotosiomis šalimis, patikima, tiksli, išsami ir (arba) aktuali informacija, gaunama pasitelkiant išmintingas pastangas ir išlaidas, atsižvelgiant į valdymo veiklos apimtį ir intensyvumą* bei atsargumo principą*.

Aplinkos vertybės - šie biofiziniai ir žmogaus aplinkos elementai:

- ekosisteminės funkcijos (įskaitant anglies sugėrimą ir kaupimą);
- biologinė įvairovė*;
- vandens ištekliai;
- dirvožemis;
- atmosfera;
- kraštovaizdžio vertybės* (įskaitant kultūrinės ir dvasinės vertybes).

Tikroji vertybė, priskiriama šiems elementams, priklauso nuo žmonių ir visuomenės įsitikinimų (Šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Apsaugos zonos ir saugomos teritorijos - tam tikros vietovės, kurios yra paskirtos ir tvarkomos visų pirma siekiant apsaugoti rūšis, buveines, ekosistemas, gamtines ar kitas tos teritorijos ypatybes dėl natūralių aplinkosauginių ar kultūrinių vertybių arba stebėsenos*, vertinimo ar mokslinių tyrimų tikslais. „Principų ir kriterijų“ tikslu šie terminai vartojami kaip sinonimai, nenurodant, kad kuris nors iš jų reiškia aukštesnį apsaugos lygį. Terminas „saugoma teritorija“ netaikomas šioms teritorijoms, nes jis reiškia teisinį* arba oficialų statusą, nustatytą daugelio šalių teisės aktuose. „Principų ir kriterijų“ kontekste šių vietovių tvarkymas turėtų apimti aktyvų išsaugojimą, o ne pasyvią apsaugą (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Atkurti / atkūrimas - šie žodžiai naudojami skirtingai pagal kontekstą ir kasdieninę kalbą. Kai kuriais

atvejais "atkūrimas" reiškia atstatyti žalą, padarytą aplinkos vertybėms*, atsirandančioms dėl ūkinės veiklos ar kitų priežasčių. Kitais atvejais "atkūrimas" reiškia daugiau natūralių sąlygų sudarymą teritorijose, kurios labai pablogėjo arba buvo paverstos kitomis žemės naudmenomis. Principuose* ir Kriterijuose* žodis "atkurti" nenaudojamas, kuomet reikia atstatyti konkretų ankstesnį, istorinį, prieš pramoninį ekosistemos būvį (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Organizacija* nebūtinai privalo atstatyti tas aplinkos vertybes*, kurias paveikė ne organizacijos* ūkinė veikla, pavyzdžiui, stichinės nelaimės*, klimato kaita ar teisėtai leidžiami trečiųjų šalių veiksmai, pavyzdžiui, viešoji infrastruktūra*, kasyba, medžioklė ar gyvenviečių plėtra. FSC-POL-20-003 apibūdina procesus, pagal kuriuos tokios teritorijos gali būti išbrauktos iš sertifikuotos teritorijos.

Organizacija* taip pat neprivalo atstatyti aplinkos vertybių*, kurios galėjo egzistuoti tam tikru metu istorinėje ar anksčiau buvusioje praeityje arba kuomet ankstesni savininkai ar organizacijos padarė neigiamą poveikį. Tačiau yra tikimasi, kad organizacija* imsis tinkamų priemonių, kad sumažintų, kontroliuotų ir užkirstų kelią aplinkos būklės blogėjimui, kuris yra tęsiamas miškų valdymo vienetė* dėl tokio ankstesnio poveikio.

Atliekos - netinkamos naudoti arba nepageidaujamos medžiagos ar šalutiniai jų produktai, tokie kaip:

- pavojingos atliekos, įskaitant chemines atliekas ir baterijas;
- konteineriai;
- variklio ar kitos alyvos ir degalai;
- šiukšlės, įskaitant metalus, plastiką ir popierius; ir
- apleisti pastatai, mašinos ir įranga.

Atsargumo principas - reikalaujama, kad kai turima informacija rodo, kad ūkinė veikla kelia didelę grėsmę ar negrįžtamą žalą aplinkai arba grėsmes žmonių gerovei, organizacija imasi aiškių ir veiksmingų priemonių, kad užkirstų kelią žalai ir išvengtų pavojaus gerovei, net jei mokslinė informacija yra neišsami arba neapibrėžta, o aplinkos vertybių pažeidžiamumas ir jautrumas yra neaiškūs (šaltinis: 1992 m. Rio deklaracijos 15 principas ir 1998 m. sausio 23-25 d. Wingspread konferencijos pareiškimas).

Biogrupė - plyno kirtimo biržėje paliktas nekirstas miško plotas iki 0,05 ha, apimantis nepažeistą miško paklotę, pomiškį, traką, joje augančius medžius, negyvą medieną ir kitas biologiškai vertingas biržės mikrobuveines (tokias kaip pažemėjimai, pelkutės, skruzdėlynai, žvėrių urvai ir kt.).

Biologinė įvairovė - visų gyvųjų organizmų, įskaitant, *inter alia*, antžemines, jūros ir kitų vandenių ekosistemos ir ekologiniai kompleksai, kurių dalis jie yra; ši sąvoka jungia rūšių, tarprūšinę ir ekosistemų įvairovę (šaltinis: 1992 m. Biologinės įvairovės konvencija, 2 straipsnis). Yra oficialus šios konvencijos vertimas: visų gyvųjų organizmų, įskaitant, šalia kitų, antžemines, jūros ir kitų vandenių ekosistemas ir ekologinius kompleksus, kurių dalis jie yra; ši sąvoka jungia rūšių, tarprūšinę ir ekosistemų įvairovę.

Biologinei įvairovei svarbių medžių grupė - plyno kirtimo biržėje paliktas nekirstas medžiais apaugęs plotas, išsaugojant nepažeistą miško paklotę, pomiškį, traką, joje augančius medžius, negyvą medieną ir kitas biologiškai vertingas mikrobuveines (kaip antai pažemėjimai, pelkutės, skruzdėlynai, žvėrių urvai ir kt.).

Biologinei įvairovei svarbi negyva mediena - tai įvairių puvimo stadijų negyva mediena (virtėliai, stuobriai, sausuoliai, kelmiai), kurių minimalus skersmuo yra ne mažesnis kaip 20 cm.

Biologinės kontrolės priemonės - organizmai, naudojami pašalinti ar reguliuoti kitų organizmų populiaciją (šaltinis: Remiantis FSC-STD-01-001 V4-0 ir Tarptautinės gamtos apsaugos sąjungos (IUCN) apibrėžimais, pateiktais IUCN tinklalapyje).

Buveinė - vieta ar gyvenamoji aplinka, kurioje gyvena organizmai ar populiacijos (Šaltinis: Biologinės įvairovės konvencija (BĮK), 2 straipsnis).

Buveinių savybės - miškas* turi tokias savybes ir struktūras, įskaitant, bet neapsiribojant:

- senus medžius, kurių amžius pastebimai viršija vyraujančios medžių rūšies amžiaus vidurkį, turinčius komercinę ir nekomercinę vertę;
- ypatingos ekologinės vertės medžius;
- vertikalų ir horizontalų sudėtingumą;
- stovinčius negyvus medžius;
- negyvą medieną;
- miško aikšteles, atsiradusias dėl natūralių trikdžių;
- perimvietes;
- nedideles pelkes ir pelkutes;
- tvenkinius;
- veisimosi vietas;
- maitinimosi ir prieglaudos zonas, įskaitant veisimosi vietas;
- migracijos zonas;
- žiemos miego zonas.

Darbuotojai - visi samdomi asmenys, įskaitant viešojo sektoriaus darbuotojus ir savarankiškai dirbančius asmenis. Tai apima ir ne visą darbo laiką dirbančius, sezoninius darbuotojus, visų pareigybių ir kategorijų darbuotojus, įskaitant darbininkus, administracinius darbuotojus, vadovus, rangovų darbuotojus, savarankiškai dirbančius rangovus ir subrangovus (šaltinis: 1981 m. TDO Konvencija C155).

Derinimas - žr. Įtraukimas.

Didelis miškų valdymo vienetas (didelis MVV) - miškų valdymo vienetas*, didesnis už mažą MVV.

Ekonominis gyvybingumas - gebėjimas vystytis ir išgyventi kaip palyginti nepriklausomam socialiniam, ekonominiam ar politiniam vienetui. Ekonominis gyvybingumas yra panašus į pelningumą, tačiau nėra jo sinonimas (šaltinis: remiantis Europos aplinkos agentūros interneto svetainėje pateiktu apibrėžimu).

Ekosistema - dinamiškas augalų, gyvūnų ir mikroorganizmų bendrijų bei jas supančios negyvos aplinkos kompleksas, sąveikaujantis kaip funkcinis vienetas (šaltinis: 1992 m. Biologinės įvairovės konvencija (BĮK), 2 straipsnis).

Ekosisteminė funkcija - būdinga ekosisteminė charakteristika, susijusi su sąlygų ir procesų, kuriais ekosistema palaiko savo vientisumą (pvz., pirminis produktyvumas, maisto grandinė, biogeocheminiai ciklai ir pan.). Ekosistemos funkcijos apima tokius procesus kaip skilimas, gamyba, maistingųjų medžiagų ciklas, maistingųjų medžiagų ir energijos srautai. FSC tikslams šis apibrėžimas apima ekologinius ir evoliucinius procesus, tokius kaip genų srautai ir trikdymo režimai, regeneravimo ciklai ir ekologinės plėtros (paveldėjimo) etapai. (šaltinis: R. Hassan, R. Scholes ir N. Ash. 2005. "Ekosistemos ir žmonių gerovė: sintezė", "Island Press", Vašingtonas, DC ir RF Noss, 1990).

Ekosisteminės paslaugos - nauda, kurią žmonės gauna iš ekosistemų. Jos apima:

- aprūpinimo paslaugos, tokios kaip maistas, miško produktai ir vanduo;
- reguliacinės paslaugos, tokios kaip potvynių, sausros, dykumėjimo, oro kokybės, klimato ir ligų;

- palaikomosios paslaugos, tokios kaip dirvožemio formavimas ir maistinių medžiagų apyvartos; ir
- kultūrinės paslaugos ir vertybės, tokios kaip poilsio, dvasinės, religinės ir kitos nematerialios naudos.

Detalus ekosisteminių paslaugų procedūrų aprašymas; pateiktas standarte FSC-PRO-30-006 (šaltinis: R. Hassan, R. Scholes ir N. Ash. 2005. Ekosistemos ir žmonių gerovė: Sintezė. Tyrimų apie tūkstantmečio ekosistemų vertinimas).

Esminės reikšmės - ginčas, kuris apima vieną ar daugiau šių aspektų:

- paveikia teisinės arba paprotinės vietos žmonių (čiabuvių)* ar vietos bendruomenių* teises;
- neigiamas ūkinės veiklos poveikis yra tokios apimtys, kad jo nebegalima pakeisti arba sumažinti;
- fizinį smurtą;
- turto naikinimą;
- karinės veiklos dalyvius;
- miško darbuotojų ir suinteresuotųjų šalių bauginimą.

Gamtinė jungtis - priemonė, parodanti, kaip tiesiogiai ar erdviškai sujungtas koridorius, tinklas ar matrica, tinklo ar matricos ryšio ar erdvinio vientisumo laipsnis. Kuo mažiau joje arba jame spragų, tuo stipresnė jungtis, stipresnis gamtinis ryšys. Susijusi su struktūrinio ryšio koncepcija; funkcinis ar elgesio ryšys parodo; proceso, pavyzdžiui, - gyvūno judėjimo per skirtingus kraštovaizdžio* elementus, teritorinio ryšio laipsnį (migracijos koridorius). Vandens objektų jungtis yra susijusi su medžiagų ir organizmų prieinamumu ir transportavimu požeminiu ir paviršiniu vandeniui tarp visų rūšių vandens ekosistemų (šaltinis: Remiantis R. T.T. Forman, 1995. Žemės mozaika. Peizažų ir regionų ekologija. Cambridge University Press, 632pp).

Gamtotvarkos priemonės miškuose - vidinės miškotvarkos projektuose* suprojektuotos specialios gamtinės aplinkos tvarkymo ir apsaugos priemonės, skirtos palankiai saugomų gyvūnų, augalų ir grybų rūšių, bendrijų, buveinių ir ekosistemų apsaugos būklei, jų ilgalaikiam išlikimui ir plėtrai užtikrinti (šaltinis: LR miškų įstatymas).

Genetiškai modifikuotas organizmas - organizmas, kuriame genetinė medžiaga buvo pakeista tokiu būdu, kai šis natūraliai nepasitaiko natūraliu dauginimosi būdu (šaltinis: Remiantis FSC-POL-30-602 FSC interpretacija apie genetiškai modifikuotus organizmus).

Genotipas - genetinė organizmo struktūra (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5- 0).

Gerbti - pripažinti, palaikyti ir remti (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Ginčas - bet kokio asmens ar organizacijos nepasitenkinimas, išreikštas organizacijai* kaip skundas dėl jos ūkinės veiklos ar atitikties "FSC principams ir kriterijams", tikintis sulaukti atsakymo (šaltinis: FSC-PRO-01-005 V3-0).

Ilgalaikis - laiko tarpas, skirtas miško savininkui ar valdytojui įgyvendinti veiklas, numatytas veiklos planavimo dokumentuose*, miško kirtimo intensyvumas ir įsipareigojimas nuolat dengti miško žemę mišku. Laiko tarpas skirsis, priklausomai nuo konteksto ir ekologinių sąlygų, ir priklausys nuo to, kiek laiko tam tikrai ekosistemai reikia, norint atkurti natūralią jos struktūrą ir sudėtį po miško kirtimo darbų ar kitokių dirgiklių arba atstatyti brandžią ar pirminę būseną (šaltinis: FSC-STD-01- 002 V1-0).

Ilgai trunkantis - ginčas, kuris tęsiasi dvigubai ilgiau negu numatyta FSC sistemos tvarkaraščiuose (tai yra, daugiau nei 6 mėnesius nuo skundo gavimo, pagal FSC-STD-20-001).

Infrastruktūra - keliai, tiltai, tvenkiniai, karjerai, užtvankos, pastatai ir kiti objektai, numatyti įgyvendinti veiklos planavimo dokumentuose*.

Intelektinė nuosavybė - praktika, žinios, naujovės ir kiti proto kūriniai (Šaltinis: Biologinės įvairovės konvencija, 8 (j) str., ir Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija. Kas yra intelektinė nuosavybė? WIPO leidinys Nr. 450 (E)).

Intensyvumas - ūkinės veiklos jėgos, sunkumo, stiprumo ar kito įvykio, susijusio su veiklos poveikio pobūdžiu, matas (šaltinis: FSC-STD-01- 001 V5-0).

Išsaugojimas / apsauga / saugoti / išsaugoti / apsaugoti - šie žodžiai vartojami kaip sinonimai, kalbant apie ūkinę veiklą, kuria siekiama ilgai išlaikyti nustatytas aplinkosaugines ar kultūrinės vertybes. Ūkinė veikla gali būti skirtinga – nuo nulinės ar minimalios intervencijos iki įvairiausios intervencijos ir veiklos, skirtos išlaikyti šias vertybes arba suderinamos su vertybių išlaikymu (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Išteklių naudojimas / naudoti išteklius - socialiniai susitarimai tarp asmenų ar grupių, įstatų pagrindu pripažįstant įprastą veiklos praktiką, susijusią su konkretaus žemės sklypo ar su juo susijusių išteklių naudojimu, teises ir pareigas (pavieniai medžiai, augalų rūšys, vanduo, mineralai ir kt.) (šaltinis: IUCN. Sąvokų apibrėžimai pateikiami IUCN tinklalapyje).

Įtaka susijusioms šalims - teigiama ir neigiama veiklos įtaka susijusioms šalims, kurios nėra tiesiogiai susijusios su veikla, aplinka ar gamtos ištekliais ir neįtrauktos į standartines sąnaudų apskaitos sistemas (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Itin svarbus - ypatingos svarbos arba „fundamentalumo“ sąvoka 9 principu arba kalbant apie YV siejasi su nepakeičiamumu ir atvejais, kai praradus arba pažeidus YV būtų padaryta didelė žala susijusioms šalims. Ekosisteminė paslauga* laikoma itin svarbia, jeigu nustojus ją teikti gali būti padarytas didelis neigiamas poveikis vietos bendruomenių* gerovei, sveikatai, išlikimui, aplinkai, YV ar svarbių infrastruktūros* objektų (kaip antai keliai, užtvankos, pastatai ir t.t.) funkcionalumui arba kiti tokio poveikio pavojai. Šiuo atveju ypatingos svarbos sąvoka taip pat reiškia gamtos išteklių ir aplinkosauginių, socialinių bei ekonominių vertybių svarbą ir joms kylančią riziką.

Įtraukimas / įtraukti / dalyvavimas / dalyvauti - procesas, kuriuo organizacija* informuoja, konsultuoja ir (arba) numato suinteresuotųjų ir (arba) paveiktųjų šalių įtraukimą ir dalyvavimą, užtikrinant, kad veikloje būtų tinkamai įvertinti suinteresuotųjų šalių susirūpinimai, norai, lūkesčiai, poreikiai, teisės ir galimybės (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Išmatuojami rodikliai - konkretūs rodikliai, pavyzdžiui, pageidaujamos būsimos miško sąlygos, nustatyti siekiant įvertinti kiekvieno ūkinės veiklos uždavinio įgyvendinimo pažangą. Šie rodikliai išreiškiami aiškiai, kad jų pasiekimas galėtų būti patikrintas.

Ypatingos vertybės – bet kuri iš šių vertybių:

YV1 – rūšių įvairovė. Biologinės įvairovės* koncentracijos, įskaitant endemines*, retas*, nykstančias* rūšis arba rūšis, kurioms gresia išnykimas, kurios yra reikšmingos* pasauliniu, nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu.

YV2 – kraštovaizdžio* ekosistemos* ir mozaikos. Nepažeisti miško kraštovaizdžiai* ir didelės kraštovaizdžio* lygmens ekosistemos* bei ekosistemų* mozaikos, kurios yra reikšmingos* pasauliniu, regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu ir kuriose yra gyvybingų daugumos natūraliai pasitaikančių, pasiskirsčiusių ir paplitusių rūšių populiacijų.

YV3 – ekosistemos* ir buveinės*. Retos*, nykstančios* ekosistemos*, buveinės* ar rezervatai* arba tie, kuriems gresia išnykimas.

YV4 – itin svarbios* ekosisteminės paslaugos*. Pagrindinės ekosistemos paslaugos* itin svarbiose* situacijose, įskaitant vandens baseinų apsaugą* ir pažeidžiamų dirvožemių bei šlaitų erozijos kontrolę.

YV5 – bendruomenių* poreikiai. Teritorijos ir ištekliai, būtini tenkinti pagrindinius vietos bendruomenių* ar

čiabuvių tautų* poreikius (kaip antai pragyvenimo šaltiniai, sveikata, mityba, vanduo ir pan.), nustatyti bendradarbiaujant* su šiomis bendruomenėmis ar čiabuvių tautomis.

YV6 – kultūros vertybės. Teritorijos, ištekliai, buveinės* ir kraštovaizdžiai*, turintys pasaulinę ar nacionalinę kultūrinę, archeologinę ar istorinę reikšmę ir (arba) turintys itin didelę* kultūrinę, ekologinę, ekonominę ar religinę / sakralinę reikšmę tradicinėms vietos bendruomenių* ar čiabuvių tautų* kultūroms, nustatytoms bendradarbiaujant* su šiomis vietos bendruomenėmis* arba čiabuvių tautomis* (šaltinis: remiantis FSC-STD-01-001 V5-0).

Ypatingų vertybių teritorijos - zonos ir erdvės, kurios yra skirtos ypatingų vertybių* palaikymui ir plėtimui.

Konfidenciali informacija - privatūs faktai, duomenys ir turinys, kurie paskelbti viešai gali kelti pavojų organizacijai*, jos verslo interesams ar santykiams su suinteresuotosiomis šalimis, klientais ir konkurentais.

Kraštovaizdis - geografinė mozaika, kurią sudaro sąveikaujančios ekosistemos, atsirandančios dėl geologinės, topografinės, dirvožemio, klimato, biotinių veiksnių ir žmogaus sąveikos tam tikroje teritorijoje (šaltinis: Tarptautinės gamtos apsaugos sąjungos (IUCN) žodynas, pateiktas IUCN tinklalapyje).

Kraštovaizdžio vertybės - kraštovaizdžio vertybes galima vizualizuoti kaip fizinius kraštovaizdžio suvokimo sluoksnius. Kai kurios kraštovaizdžio vertybės, tokios kaip ekonominė, poilsio, pragyvenimo vertė ar vizualinė kokybė, yra glaudžiai susijusios su fizinėmis kraštovaizdžio savybėmis. Kitos kraštovaizdžio vertybės, tokios kaip dvasinės, yra labiau simboliškos ir jų įtaka gimsta labiau iš individualaus suvokimo ar socialinės aplinkos nei iš fizinių kraštovaizdžio požymių (šaltinis: remiantis Kraštovaizdžio vertės instituto tinklalapiu).

Kriterijus - priemonė, padedanti įvertinti, ar vykdomas miškų valdymo principas (šaltinis: FSC-STD-01-001 V4-0).

Kultūrinis požiūris tinkamas - informavimo priemonės / metodai, kurie atitinka tikslinių grupių papročius, vertybes, jautriąsias vietas ir gyvenimo būdą.

Labai maža dalis - paveikta teritorija neturi viršyti 0,5 % kasmetinio miškų valdymo vieneto* ploto arba nedaryti poveikio- daugiau kaip 5 % miškų valdymo vieneto* ploto (šaltinis: remiantis FSC-STD-01-002 V1-0, FSC Terminų žodynelis (2009)).

Laiku - kuo greičiau, kuomet tai pagrįstai leidžia aplinkybės; nevilkinant organizacijai*; laikantis terminų, nustatytų galiojančiuose teisės aktuose, sutartyse, licencijose ar sąskaitose faktūrose.

Lyčių lygybė - lyčių lygybė reiškia, kad moterys ir vyrai turi vienodas sąlygas įgyvendinti visas savo žmogaus teises ir prisidėti prie ekonominės, socialinės, kultūrinės ir politinės plėtros ir pasinaudoti jomis (šaltinis: FAO, IFAD ir TDO seminaras „Tendencijos ir dabartiniai žemės ūkio ir kaimo užimtumo lyčių aspekto tyrimai: diferencijuoti skurdo keliai“, Roma, 2009 m. kovo 31 d. - balandžio 2 d.).

Mastas – įvertinimas, kiek valdymo veikla ar įvykis turi įtakos aplinkos vertybėms ar valdymo vienetai laiko ar erdvės atžvilgiu. Veikla su nedidele arba žema verte kiekvienais metais turi įtakos tik nedidelei miško daliai. Veikla su nedidele arba žema verte laikinu laiko periodu veikia tik ilguoju periodu (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Mažas miškų valdymo vienetas (mažas MVV) - miškų valdymo vienetas, kuriame visi kadastriniai sklypai, arba sklypų grupės, kurioms parengtas vienas miškotvarkos projektas, yra lygūs arba mažesni nei 500 ha miško.

Mikrobuveinė - buveinė ant gyvo medžio, atsiradusi dėl specifinių medžio morfologinių ypatumų bei abiotinių (vėjo, gaisro, vandens ir kt.) ar biotinių (žinduolių, paukščių, grybų ir kt.) veiksnių poveikio

sukuriant sąlygas didesnei nei įprasta biologinei įvairovei egzistuoti medžio lygmenyje.

Miškas - žemės sklypas apaugęs medžiais (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Miškininkystė - menas ir mokslas, kuriais siekiama tvarkyti miškų plotus, jų įveisimą, atkūrimą, augimą, sudėtį, sveikatą ir kokybę, siekiant darniai spręsti įvairius miško žemės savininkų ir visuomenės poreikius bei vertybes (šaltinis: Nieuwenhuis, M. 2000 m. Miškų ūkio terminologija. IUFRO World Series, tomas 9. IUFRO 4.04.07 SilvaPlan ir SilvaVoc).

Miškų kirtimo lygis - faktinės kirtimo apimtys, vykdomos Miškų tvarkymo vienetė*, kurias galima palyginti su apskaičiuotomis (didžiausiomis) leidžiamomis kirtimo normomis, bet kuriuo būdu (pvz., kubiniais metrais) arba plotu (pvz., hektarais).

Miškų valdymo vienetas - FSC sertifikavimui pateiktas erdvinis plotas arba plotai su aiškiai apibrėžtomis ribomis, yra tvarkomi turint aiškius ilgalaikius tikslus, kurie nurodyti veiklos planavimo dokumentuose*. Ši teritorija arba teritorijos yra:

- visi objektai ir teritorija (-os) tame erdviniame plote ar šalia jo, kuris yra teisiškai registruotas arba valdomas organizacijos* ar jos vardu, siekiant prisidėti prie ūkinės veiklos tikslų* įgyvendinimo;
- visi objektai ir teritorija (-os) už to erdvinio ploto ribų, valdomi organizacijos* ar jos vardu, siekiant prisidėti prie ūkinės veiklos tikslų* įgyvendinimo (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Natūralūs miškai - miško plotai su daugeliu pagrindinių ekosistemų savybių ir elementų, pvz., sudėtingumas, struktūra ir biologinė įvairovė, įskaitant dirvožemio savybes, florą ir fauną, kurioje visi arba beveik visi medžiai yra vietinės kilmės rūšys, kurios nėra klasifikuojamos kaip plantacijos. „Natūralus miškas“ apima šias kategorijas:

- miškas, kuriame vyksta kirtimai ar kiti sutrikdymai, kai medžiai yra arba buvo atkurti savaime, dirbtiniu būdu ar taikant derinį su rūšimis, būdingomis natūraliems miškams toje teritorijoje, kuomet egzistuoja daugelis natūraliam miškui būdingų savybių. Borealiniuose ir šiaurės platumų miškuose, kurie natūraliai susideda tik iš vienos ar kelių medžių rūšių, savaiminio ir dirbtinio atkūrimo kombinacija, skirta atsinaujinti tų pačių vietinių rūšių miškams, su daugeliu pagrindinių tai vietovei būdingų ekosistemų savybių ir elementų, savaime nelaikoma pavertimu į plantacijas;
- natūralūs miškai, tvarkomi pagal tradicinę miškininkystę, įskaitant savaiminį ir dirbtinį miškų atkūrimą;
- gerai išvystytas vietinės rūšis iš antrinių arba kolonizuojančių vietovių miškų, atsinaujinančių ne miško vietovėse;
- apibrėžimas „natūralus miškas“ gali apimti vietoves, apibūdinamas kaip miškingos ekosistemos, miškai ir savanos (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Nemedieniniai miško produktai - visi produktai, išskyrus medieną, gauti miškų valdymo vienetė* (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Nykstančios rūšys - pagal Tarptautinės gamtos apsaugos sąjungos (IUCN) kriterijus nykstančiomis rūšimis laikomos rūšys, priskirtos 3 iš 9 IUCN apibrėžtų kategorijų. Kritiškai nykstančiomis (CR), nykstančiomis (EN) ir pažeidžiamomis (VU) rūšimis laikomos rūšys, kurioms pritaikius kiekybinius kriterijus, yra aiškiai matoma išnykimo grėsmė ir, priklausomai nuo rūšies dydžio, ji patenka į atitinkamą kategoriją. IUCN kategoriją, nustatytą konkrečiai rūšiai ir valstybei, galima rasti oficialiame organizacijos tinklalapyje (pagal leidinį „Rekomendacijos IUCN Raudonojo sąrašo kategorijų ir kriterijų taikymui. 13 versija, 2017 Kovas“).

Organizacija - fizinis arba juridinis asmuo, turintis arba ketinantis turėti sertifikatą ir kuris yra atsakingas už tai, kad būtų įrodyta, jog yra laikomasi reikalavimų, kuriais grindžiamas FSC sertifikavimas (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Pakrančių zona - sąsaja tarp žemės ir vandens telkinio bei su juo susijusios augalijos.

Paprotinės teisės - teisės, atsiradusios dėl pasikartojančių nuolatinių ar įprastinių veiksmų, kurie dėl tokio kartojimosi ir nepertraukiamo pripažinimo įgijo teisės akto galią geografiniame ar socialiniame vienetė (šaltinis: FSC-STD-01-001 V4-0).

Paveiktoji šalis: bet kuris asmuo, asmenų grupė ar subjektas, kuris yra ar gali būti susijęs su miškų valdymo vienetu*. Pavyzdžiai apima, bet neapsiriboja (pvz., toliau esančiais žemės savininkais), asmenimis, asmenų grupėmis ar subjektais, esančiais miškų valdymo vienetu* kaimynystėje. Toliau pateikiami paveiktųjų šalių pavyzdžiai:

- Vietos bendruomenės;
- Vietos gyventojai;
- Darbuotojai;
- Miško gyventojai;
- Kaimynai;
- Tolimesnių žemių savininkai;
- Vietiniai gamintojai;
- Vietos verslai;
- Nuosavybės teisių ir teisių turėtojai, įskaitant žemės savininkus;
- Organizacijos, atstovaujančios paveiktąsias šalis, pvz., socialinės ir aplinkosaugos nevyriausybinės organizacijos, profesinės sąjungos ir kt. (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Pesticidai - bet kokia medžiaga ar preparatas, skirtas paruošimui arba naudojimui, siekiant apsaugoti augalus, medieną ar kitus augalinius produktus nuo kenkėjų; kontroliuoti kenkėjus arba tokius kenkėjus paversti nekenksmingais. Šis apibrėžimas apima insekticidus, rodenticidus, akaricidus, moliuskicidus, lervaacidus, fungicidus ir herbicidus (šaltinis: FSC-POL-30-001 FSC Pesticides Policy (2005)).

Plantacinis želdinys - miško plotas, įkurtas sodinant ar sėjant svetimas ar vietines rūšis*, dažniausiai viena ar keliomis rūšimis, vienodu atstumu ir netgi amžiaus, ir kuriame trūksta daugelio pagrindinių savybių, taikomų natūraliems miško elementams. Plantacinių želdinių apibūdinimas toliau yra nusakomas FSC miškų valdymo standartuose su atitinkamais aprašymais ar pavyzdžiais:

- vietovės, kurios iš pradžių atitiko „plantacinių želdinių“ apibrėžimą, tačiau po kelerių metų jose atrandama daugelis pagrindinių ekosistemų savybių ir elementų, todėl gali būti klasifikuojamos kaip natūralūs miškai;
- plantaciniai želdiniai, kurių pagalba pavyko atkurti ir pagerinti biologinę ir buveinių įvairovę, struktūrinį sudėtingumą ir ekosistemų funkcionalumą, po kelerių metų gali būti klasifikuojamos kaip natūralūs miškai;
- borealiniai ir šiaurėje esantys miškai, kurie natūraliai susideda tik iš vienos ar kelių medžių rūšių ir kurių savaiminio ir dirbtinio atkūrimo derinys naudojamas tų pačių vietinių rūšių* miškams atkurti, su daugeliu pagrindinių savybių ir pagrindinių vietinių ekosistemų elementų, gali būti laikomas natūraliu mišku. Šis atnaujinimas pats savaime nelaikomas pavertimu į plantacinius miškus. Jei plantaciniai želdiniai atitinka mažų MTV nuostatas, tokiems plantaciniams želdiniams taikomi arba netaikomi tie patys reikalavimai kaip ir mažų MTV (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Pluošto patikra - medienos identifikavimo technologijų rinkinys, naudojamas medžio ir pluošto pagrindo produktų šeimai, genčiai, rūšims ir kilmei nustatyti.

Poveikio aplinkai vertinimas - sistemingas procesas, naudojamas teikiamų projektų įtakos aplinkai ir

socialiniam poveikiui nustatyti, alternatyvių metodų vertinimui ir tinkamų prevencinių, poveikio švelninimo, ūkinės veiklos ir kontrolės priemonių planavimui ir įtraukimui (šaltinis: FAO Lauko projektų gairės. Jungtinių Tautų žemės ūkio organizacija (FAO). Roma, -STD-01-001 V5-0).

Prieširtiminė būklė - miško* ar plantacijų želdinių sudėtis, struktūra ir įvairovė prieš kirtimą kartu su sudėtinėmis sklypo dalimis, tokiomis, kaip miško keliai ir pan.

Principas - esminė taisyklė ar elementas; FSC atveju - miškų valdymas šaltinis: FSC-STD-01-001 V4-0).

Profesinė liga - bet kokia liga, kuri atsirado dėl darbo veiklos rizikos veiksnių (šaltinis: Kaip nurodyta TDO svetainėje).

Ratifikuotas - procesas, kurio metu tarptautinė teisė, konvencija ar susitarimas (įskaitant daugiašalį susitarimą dėl aplinkos apsaugos) yra teisiškai patvirtinta nacionalinio įstatymų leidėjo ar lygiaverčio teisinio mechanizmo, kad tarptautinė teisė, konvencija ar susitarimas automatiškai taptų nacionalinės teisės dalimi arba pradėtų taikyti nacionalinę teisę, suteikiančią tokį patį teisinį efektą (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Reikšmingas - 9 Principo prasme, YV 1, 2 ir 6 kategorijos yra pripažįstamos kaip trys pagrindinės kategorijos:

- tarptautinių organizacijų, tokių kaip Tarptautinė gamtos išsaugojimo sąjunga (IUCN) arba "Birdlife International" apsaugos statuso priskyrimas, pripažinimas ar klasifikavimas;
- nacionalinių ar regioninių valdžios institucijų arba atsakingos nacionalinės organizacijos biologinės įvairovės koncentracijos priskyrimas, pripažinimas ar klasifikavimas;
- savanoriškas valdytojo, savininko ar organizacijos* pripažinimas, remiantis turima, žinoma arba spėjama informacija, kad yra didelė biologinės įvairovės koncentracija, net jei ji nėra oficialiai patvirtinta oficialių institucijų. Bet kuri iš šių reikšmių pateisina YV apibrėžimą 1, 2 ir 6. Daugelis pasaulio regionų pripažįsta biologinės įvairovės svarbą, matuojamą įvairiais būdais. Esantys biologinės įvairovės išsaugojimo prioritetų sričių žemėlapiai ir klasifikatoriai atlieka esminį vaidmenį nustatant galimas YV 1, 2 ir 6 kategorijas (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Reprezentatyvūs plotai - teritorijos arba objektai, esantys miškų valdymo vieneto* sudėtinė dalis, skirti išsaugoti arba atkurti gyvybingus ekosistemas (arba jos atskirų komponentų, objektų) pavyzdžius, kurie natūraliai aptinkami toje geografinėje vietovėje.

Retos rūšys - rūšys, kurios yra nedažnos ar retai aptinkamos ir priskirtos Tarptautinės gamtos apsaugos sąjungos (IUCN) kategorijai „Arti grėsmės“ (NT). Į šią kategoriją patenka rūšys, kurioms šiuo metu išnykimo rizika yra sumažėjusi, tačiau netolimoje ateityje joms gali kilti grėsmė išnykti. IUCN kategoriją, nustatytą konkrečiai rūšiai ir valstybei, galima rasti oficialiame organizacijos tinklalapyje (pagal leidinį „Rekomendacijos IUCN Raudonojo sąrašo kategorijų ir kriterijų taikymui“; 13 redakcija, 2017 m. kovo mėn.).

Rizika - nepriimtino neigiamo poveikio, kylančio dėl bet kokios veiklos valdymo vienetai, tikimybė kartu su jos poveikiu pasekmėms (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Saugomų teritorijų tinklas - miškų valdymo vieneto* vietos, kurių išsaugojimas yra pagrindinis, o tam tikromis aplinkybėmis - išskirtinis tikslas; tokios vietos apima sėklinės zonas, saugomas teritorijas*, gamtinius ryšius, saugančias vietas ir ypatingas vertybes*.

Sausuolis - nudžiūvęs stovintis ar didesniu nei 45 laipsnių kampu nuo žemės pasviręs medis su šakomis ir viršūne.

Sąžininga kompensacija - atlyginimas, proporcingas kitos šalies suteiktų paslaugų dydžiui ir rūšiai arba patirtai žalai.

Stichinė nelaimė - trikdžiai, kurie gali kelti pavojų miškų valdymo vieneto* socialinėms ir aplinkos vertybėms* bei gali būti svarbūs ekosisteminėms funkcijoms*; pavyzdžiui, sausros, potvyniai, gaisrai, nuošliaužos, audros, lavinos ir kt.

Stuobrys - stovintis negyvas aukštesnis nei 1 m (matuojant nuo šaknies kaklelio) medžio kamienas be viršūnės ir be arba tik su dalimi šakų.

Suinteresuotoji šalis - bet kuris asmuo, asmenų grupė ar subjektas, kuris yra ar gali būti susijęs su miško valdymo vienetu*.

Toliau pateikiami suinteresuotų šalių pavyzdžiai:

- aplinkos apsaugos organizacijos, pavyzdžiui, aplinkos apsaugos nevyriausybinių organizacijų;
- darbo (teisių) organizacijos, pavyzdžiui, profesinės sąjungos;
- žmogaus teisių organizacijos, pavyzdžiui, socialinės nevyriausybinių organizacijų;
- vietos plėtros projektai;
- savivalda;
- regionuose veikiantys vyriausybės departamentai;
- FSC atstovybės;
- ekspertai konkrečioms klausimais, pvz., ypatingoms vertybėms* (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Susijusioji šalis - bet kuris asmuo, asmenų grupė ar subjektas, kuris yra ar gali būti susijęs su miškų valdymo vienetu*. Susijusios šalys apima, neapsiribojant, asmenis, asmenų grupes ar subjektus miškų valdymo vieneto* kaimynystėje. Susijusių šalių pavyzdžiai:

- vietos bendruomenės*;
- vietinės (čiabuvės) tautos;
- darbuotojai;
- miško gyventojai;
- kaimynai;
- pasroviui esantys žemės savininkai;
- vietos- perdirbėjai;
- vietos verslai;
- žemės valdymo ir naudojimo teisių turėtojai, įskaitant žemės savininkus;
- organizacijos, atstovaujančios susijusias šalis, pavyzdžiui, socialinės ir aplinkosaugos nevyriausybinių organizacijų, profesinės sąjungos ir kt. (Šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Svetimžemė rūšis - rūšis, porūšis ar žemesnysis taksonas, introdukuota už jos buvusio ar dabartinio natūralaus paplitimo arealo ribų— įskaitant bet kokią atskirą jos dalį, lytines ląsteles, sėklas, kiaušinėlius arba vegetatyvinio dauginimosi dalis, kurios gali išlikti ir po to daugintis (šaltinis: Biologinės įvairovės konvencijos Invazinių svetimų rūšių programa (Terminų žodynelis, pateiktas BJK svetainėje).

Taikomi teisės aktai / teisės aktų taikymas - priemonės, taikomos įmonei, fiziniam ar juridiniam asmeniui, dirbančiam miškų valdymo vienetu* arba jo naudai, ir tie teisės aktai, kurie turi įtakos įgyvendinant FSC Principus ir kriterijus. Tai apima bendruosius teisės aktus (patvirtintus Lietuvos Respublikos Seimo), teismų praktiką (teismo aiškinimus), poįstatyminius teisės aktus, susijusias

administracines procedūras ir nacionalinę konstituciją (jei tokia yra), kuri teisine prasme yra visuomet viršesnė už bet kokius kitus teisinius dokumentus (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Tarptautiniu mastu pripažintas mokslinis pagrindimas - nustatyta mokslškai pagrįsta procedūra, kurią skelbia tarptautinis mokslo tinklas ar mokslininkų sąjunga arba kuris dažnai cituojamas tarptautinėje mokslinėje literatūroje (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Teisė / teisiškas - pirminiai (nacionaliniai ar vietos) ar antriniai teisės aktai (poįstatyminiai teisės aktai, dekretai, įsakymai ir kt.). Teisė taip pat apima teisiškai pagrįstus sprendimus, kuriuos priima teisiškai kompetentingos institucijos, kai tokie sprendimai tiesiogiai išplaukia iš įstatymų ir kitų teisės aktų. Teisiškai kompetentingų institucijų priimti sprendimai gali būti neteisėti, jei jie tiesiogiai išplaukia iš įstatymų ir kitų teisės aktų nesilaikymo ir nėra pagrįsti taisyklėmis, tačiau naudojasi administracine viršenybe (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Tinkamas - suprantamas kaip sąžiningas arba atitinkantis aplinkybes ar tikslus, kuri remiasi bendrąja patirtimi ir praktika (šaltinis: Shorter Oxford English Dictionary).

Trašos - mineralinės arba organinės medžiagos, dažniausiai N, P2O5 ir K2O, naudojamos dirvoje augalų augimui skatinti.

Ūkinės veiklos planas - dokumentų, įskaitant vidinės miškotvarkos projektą, ataskaitų, įrašų ir žemėlapių rinkinys, kuriame aprašomi ir pagrindžiami bet kurio organizacijos* vadovo ar darbuotojo vykdomi veiksmai, susiję su miškų ūkio veikla miškų valdymo vienetė*, įskaitant pareiškimus, susijusius su tikslais ir politikos kryptimis (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Ūkinės veiklos tikslai - tam tikri ūkinės veiklos tikslai, praktika, rezultatai ir metodai, nustatyti norint pasiekti šio standarto reikalavimus.

Vandens telkiniai - sezoniniai, laikini ir nuolatiniai upokšniai, upeliai, upės, tvenkiniai ir ežerai, turintys pavadinimus Lietuvos Respublikos upių, ežerų ir tvenkinių kadastrė. Vandens telkiniai apima pakrančių ar šlapžemių sistemas, ežerus, pelkes ir šaltinius.

Vidinės miškotvarkos projektai - tai miškų ūkio veiklos planai, rengiami visoms valstybinių miškų valdytojų ir privačioms miškų valdoms arba ne miškų ūkio paskirties žemės sklype esančiai miško žemei ir skiriami konkrečių tvarkymo priemonių sistemai jose nustatyti (šaltinis: LR miškų įstatymas).

Viešai prieinama - toks būdas, kuris paprastai užtikrina lengvai žmonėms pastebimą ir naudojamą prieigą (šaltinis: Collins English Dictionary, 2003 m. leidimas).

Vietovei būdingos ekosistemos - tam, kad galima būtų labiau tinkamai įgyvendinti principus ir kriterijus dėl rūšių atkūrimo, tokios sąvokos kaip "labiau gamtinės sąlygos" ar "vietos ekosistemos" numatant vietoves, kurios teikia palankesnes sąlygas vietos rūšims, jų palaikymui arba atkūrimui, ir tvarkyti šias rūšis ar kitas aplinkos vertybes, kad jos sudarytų ekosistemas, būdingas tai vietovei. Papildomos rekomendacijos gali būti pateiktos FSC miškų valdymo standartuose (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Vietinės rūšys - rūšys, porūšiai arba žemutiniai taksonai, esantys savo natūraliame paplitime (t.y. toje pačioje zonoje, kurią jie užima natūraliai arba gali užimti be tiesioginio ar netiesioginio žmogaus įsikišimo ar priežiūros) (šaltinis: Biologinės įvairovės konvencija (BĮK). Invazinių svetimų rūšių programa. Terminų žodynelis, pateiktas BĮK svetainėje).

Vietos bendruomenė - visų dydžių bendruomenės, esančios miškų valdymo vienetė* arba šalia jo, taip pat tos, kurios yra pakankamai arti, kad galėtų reikšmingai paveikti ekonominę veiklą arba aplinkosaugos vertybes, arba kad jų ekonomika, teisės ar aplinka būtų labai paveikta miškų ūkinės veiklos (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Vietos teisės aktai - visų pirminių ir antrinių teisės aktų rinkinys (teisės aktai, potvarkiai, įstatai, įsakymai),

kurie taikomi tik konkrečiam geografiniam rajonui nacionalinėje teritorijoje, taip pat antrinės taisyklės ir trečiosios administracinės procedūros (taisyklės ar reikalavimai). Teisės aktai pripažįsta viršenybę pagal Vestfalijos valstybės tautos suverenumo sampratą (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0).

Vietos tautos (čiabuviai) - žmonės ir žmonių grupės, kurias galima identifikuoti arba apibūdinti kaip:

- pagrindinė charakteristika ar kriterijus yra savęs kaip asmens identifikavimas vietos žmogumi (čiabuviu) ir vietos bendruomenės* pripažinimas jos nariu;
- istorinis tęstinumas su ikikolonijinėmis ir (arba) visuomenėmis prieš įsikūrimą;
- stiprus ryšys su teritorijomis ir aplink esančiais gamtiniais ištekliais;
- išskirtinės socialinės, ekonominės ar politinės sistemos;
- išskirtinė kalba, kultūra ir įsitikinimai;
- formuoja nepagrindines visuomenės grupes;
- stengiasi išlaikyti ir atkurti savo protėvių aplinką ir sistemas kaip atskiras tautas ir vietos bendruomenes. (šaltinis: adaptuota iš JTO Nuolatinio forumo dėl vietos tautų (čiabuvių), informacinis lapas „Kas yra vietos žmonės (čiabuviai), 2007 m. spalio mėn.; JTO vystymo grupė, „Gairės dėl problemų, susijusių su vietos žmonėmis (čiabuviais)“, JTO 2009 m. Deklaracija dėl vietos žmonių (čiabuvių) teisių).

Virtuolis - gulintis arba iki 45 laipsnių nuo žemės paviršiaus pasviręs medžio kamienas, jo dalis arba nukritusios stambios šakos.